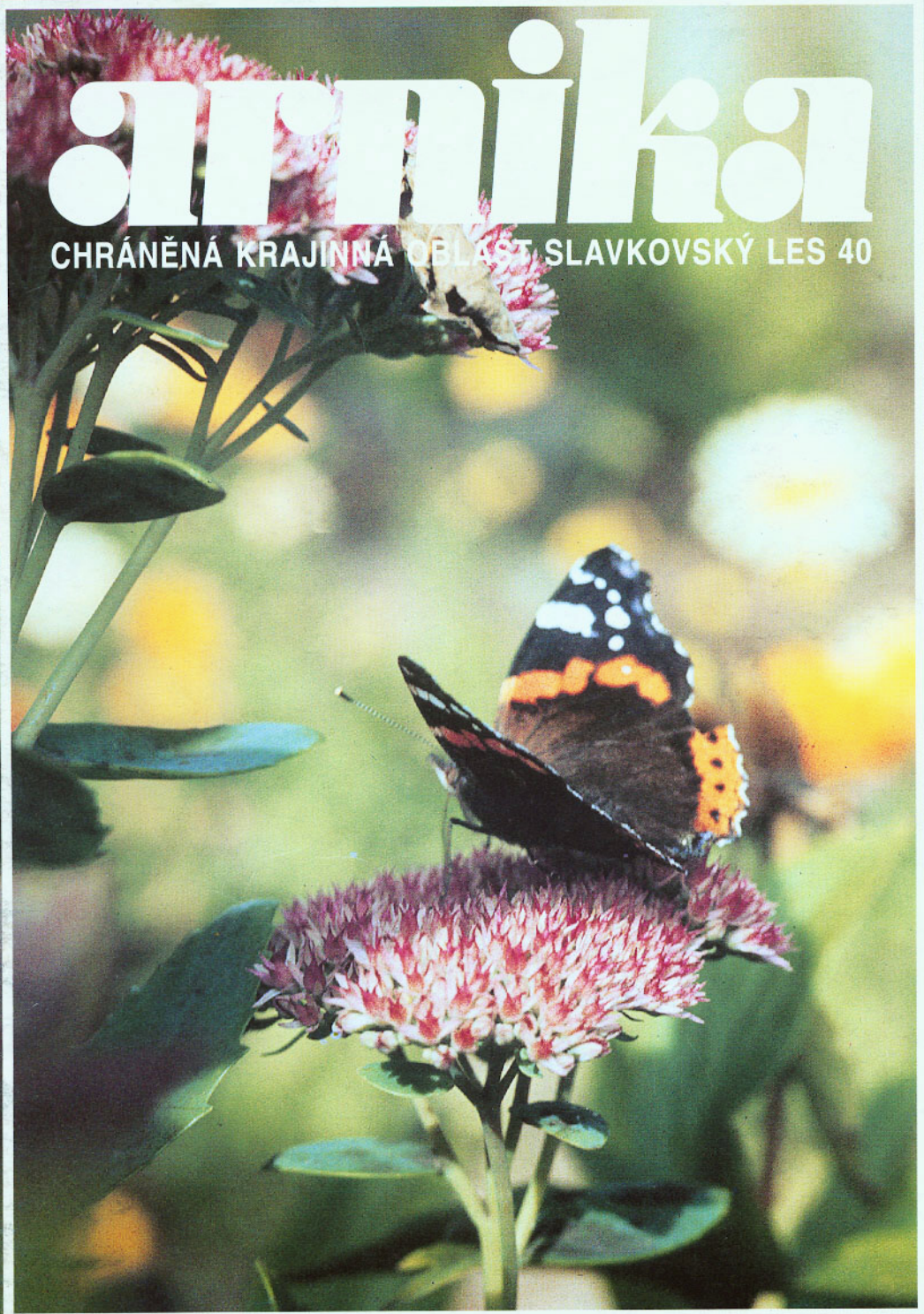

arnika

CHRÁNĚNÁ KRAJINNÁ OBLAST SLAVKOVSKÝ LES 40

ARNIKA - informační a metodický bulletin. Jako nepravdivelník vydává Správa chráněné krajinné oblasti Slavkovský les, Anglická 119/15, 353 01 Mariánské Lázně, tel. 4081.

Redakce:
Jan Harvánek

Řídí redakční rada ve složení:
RNDr. Jaroslav Boček
RNDr. Petr Bouše
PhDr. Stanislav Burachovič
Jiří Klsák
Mgr. Jarmila Hůrková
Ing. Josef Královec
Mgr. Ellen Volavková
Ing. Stanislav Wieser

Vychází nepravidelně pro aktiv dobrovolných spolupracovníků Správy CHKO Slavkovský les. Uzávěrka tohoto čísla (40/1995) 14. prosince 1995. Náklad 900 výtisků.

Příspěvky zasílejte na adresu redakce. Za původnost a obsahovou správnost příspěvků ručí autoři. Číslo 40/1995 neprošlo jazykovou úpravou.

Tisk: MARIENPRINT Planá.
Sazba: DTP SERVIS Mariánské Lázně.

Barevné foto na 1. straně obálky:
Foto Svat. Šedivý
Barevné foto na 2. straně obálky:
Květy suchopýru (nahore) - Foto St. Weiser. Rozkvétající hlistník hnízdák (dole) - Foto St. Wieser
Foto na 3. straně obálky: Odchyt slepice tetřeva hlušce (nahore) - foto V. Procházka. Slepice tetřeva hlušce (dole) - foto J. Harvánek.
Barevné foto na 4. straně obálky:
Kohout tetřeva hlušce - foto Sv. Šedivý.

OBSAH

3	Dr. Stanislav Burachovič
4	STARÉ MAPY A PLÁNY KARLOVÝCH VARŮ
4	RNDr. Jiří Bytel
7	FINANCOVÁNÍ ZÁSAHŮ KE ZLEPŠENÍ PŘÍRODNÍHO A KRAJINNÉHO PROSTŘEDÍ V CHKO SLAVKOVSKÝ LES V LETECH 1993 - 1995
7	Dr. Stanislav Burachovič
8	NÁHROBKÝ VÝZNAMNÝCH OSOBNOSTÍ V MOZARTOVĚ PARKU
8	RNDr. Jiří Bytel
14	ANOTACE NEPUBLIKOVANÝCH PŘÍSPĚVKŮ K POZNÁNÍ PŘÍRODY CHKO SLAVKOVSKÝ LES (1.)
14	Ing. Miroslav Trégler
15	HRAD KYNŽVART - ZANIKAJÍCÍ PAMÁTKA
15	Ladislav Plachý
16	DŘEVĚNÝ MOST U SVATOŠSKÝCH SKAL
16	Ing. Miroslav Trégler
18	ČINNOST BOTANICKÉ SEKCE V R. 1995
18	Zdeněk Buchtele
21	ZANIKLÉ STŘEDOVĚKÉ OSADY V SZ ČÁSTI SLAVKOVSKÉHO LESA
21	Ing. Zdeněk Němec
23	JILM DRSNÝ VE SLAVKOVSKÉM LESE
23	Dr. Stanislav Burachovič
25	ZACHARIÁŠ THEOBALD O KARLOVÝCH VARECH
25	kolktiv autorů
35	NEROSTNÉ SUROVINY SLAVKOVSKÉHO LESA (1. část)
35	DROBNÉ ZOOLOGICKÉ ZPRÁVY
38	Dr. Stanislav Burachovič
40	KARLOVY VARY A JEJICH VLASTIVĚDNÉ PÍSEMNICTVÍ
40	Ing. Zdeněk Němec
	JAK DÁL V ODVODŇOVÁNÍ SLATIN

PF '96

Všem kolegům, spolupracovníkům a příznivcům Slavkovského lesa přejeme do nového roku 1996 především hodně zdraví, ale i množství osobních a pracovních úspěchů. Zároveň vám přejeme nebývalé množství překrásných setkání s přírodou Slavkovského lesa.

Za kolektiv pracovníků
Správy CHKO Slavkovský les
ing. Jan Schlossar, vedoucí Správy

Blatouch bahenní

foto Wieser

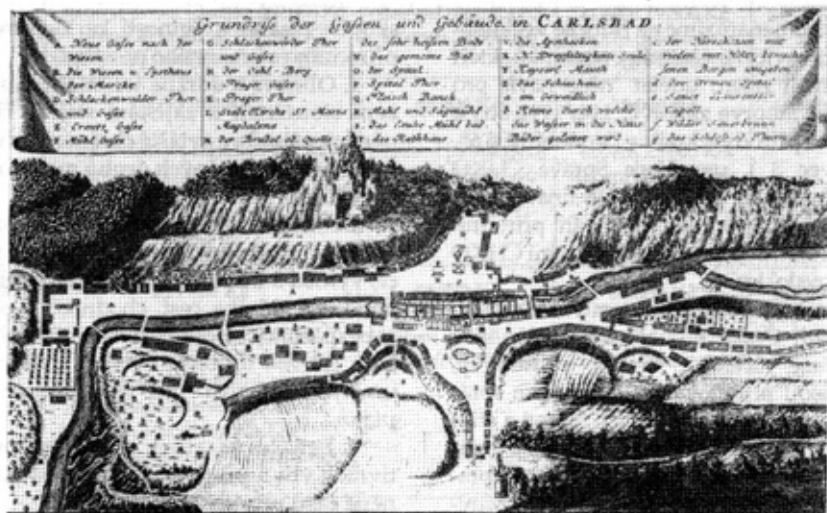

STARÉ MAPY A PLÁNY KARLOVÝCH VARŮ

Předchůdcem tištěných map a plánů Karlových Varů byly v 17. století topografické prospekty, tj. veduty města s vysvětlivkami. Nejstarším známým vyobrazením Karlových Varů je rytina z roku 1625, kterou zhotovil Simon Cato a vysvětlivkami opatřil karlovarský lázeňský lékař Johann Stephan Strobelberger. Někdy kolem roku 1630 vznikla v pořadí druhá karlovarská veduta, již dominuje Vřídlo a kostel Matěi Magdaleny. Tato dnes již velice vzácná rytina je dílem Georga Hupschmanna. Následují precizně zpracované prospekty z let 1647 (F. Henricus) a 1652 (Johann Schindler). Schindlerova rytina doznala v průběhu 2. půle 17. století četných reedic a kopií rozličné úrovně. Roku

1650 vyšla ve Frankfurtu n. Mohanem Merianova Topografie Čech, Moravy a Slezska. Popis Karlových Varů v tomto klasickém díle ilustruje rytina, jež byla rovněž přechoasto kopírována a reprodukována. Z uvedených rytin má nejvyšší uměleckou hodnotu veduta Karlových Varů z roku 1700, signovaná monogramistou S. C., rytcem byl August Vind. První plánec města a seznam domů přináší prospekt M. A. F. Zurnera z roku 1715. Z roku 1726 máme prospekt vřidelního města z dílny pražského Františka Letochy. Renomovaný c. k. geograf Matouš Seutter v Augsburgu vydal těsně po roce 1732 prospekt Loketského kraje s mapou regionu a plánkem Karlových Varů. Velmi

Půdorysný plán Karlových Varů z roku 1733

populární se stal velkoformátový karlovarský prospekt z roku 1733, s četnými vedutami, plánem města a soupisem domů. V té době se plány Karlových Varů objevují ve stále větší míře i jako přílohy ke knihám. Skvělý panoramatický pohled na Karlovy Vary vytvořil kolem roku 1750 mistrní Josef Spahn. Cenný plán města je součástí spisu dr. Davida Bechera z roku 1789. Se zavedením knihtisku v Karlových Varech roku 1788 začalo map a plánů rychle přibývat. V éře romantismu a oblíbených promenádních vycházek se staly nezbytným doplňkem vybavy lázeňského hosta. Předními kartografy lázní byli v 1. půli 19. století bratři Tadeáš a Leopold Platzerové. Z jejich rukou vyšly desítky

přesných map a plánů města, které vydávali u tiskařů Franiecků.

V poslední třetině 19. století byla velmi populární nástěnná mapa Karlových Varů od Otto Schindlera, jež vyšla prvně roku 1876. Pláneků v průvodcích bylo kolem roku 1900 nepřehledné množství.

Po 1. světové válce zpracoval ateliér G. Muziczka v Rybářích roku 1923 obdivuhodný projekt zvaný Pilot Karlovými Vary. Jde o publikaci zahrnující velkou barevnou mapu a detailní textový a číselný popis všech významných objektů.

Prohlížení a studium starých map a plánů Karlových Varů je pro zainteresované nevyčerpatelným zdrojem potěšení a poučení.

RNDr. Jiří Bytel

FINANCOVÁNÍ ZÁSAHŮ KE ZLEPŠENÍ PŘÍRODNÍHO A KRAJINNÉHO PROSTŘEDÍ V CHKO SLAVKOVSKÝ LES V LETECH 1993 - 1995

Pokud nenarazíme na řídce se vyskytující osídlené vlastnické pozemky, kteří sami mají zájem udělat "něco navíc pro přírodu", teprve zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny (konkrétně § 68, odstavec 3), umožňuje Správě CHKO Slavkovský les zajišťovat (= financovat) zásahy a opatření ke zlepšování přírodního a krajinného prostředí na území CHKO Slavkovský les.

Pro tyto účely Ministerstvo životního prostředí České republiky od roku 1993 vyčleňuje účelově vázané prostředky, které jsou přidělovány jednotlivým spráвам chráněných krajinných oblastí a střediskům Agentury ochrany přírody a krajiny. Návodem, jak "na to", je pokyn zpracovaný odborem ochrany přírody Ministerstva životního prostředí České republiky, v němž je uveden mj. i přehled tří

skupin zásahů a činností ke zlepšování přírodního a krajinného prostředí:

1. Obnova a údržba technických zařízení sloužících k zajištění státem chráněných zájmů ve zvláště chráněných územích nebo chráněných druhů rostlin a živočichů

Do této skupiny patří značení hranic zvláště chráněných území, geodetické práce, výroba a instalace informačních tabulí, obnova a údržba cest, chodníků a plotů zabezpečujících pohyb návštěvníků, obnova a údržba drobných vodních nádrží a umělých hnízdišť pro chráněné druhy ptáků.

2. Sanační zásahy k odstranění negativních vlivů působících na zvláště chráněné části přírody

Skupina zahrnuje činnosti jako např. odstraňování deponií, obnova trvalých

travních porostů, likvidace nepůvodních a invazních druhů rostlin, regulace nadměrně přemnožených živočichů, konzervace památných stromů a objektů anorganické povahy.

3. Opatření podmiňující další existenci ploch a objektů chráněných zákonem

Sem je zařazena likvidace náletů dřevin, kosení luk, extenzivní pastva, kosení rákosin, reintrodukce chráněných rostlin a živočichů, přemisťování populací chráněných rostlin a živočichů z ohrožených

lokalit, zajišťování původního (autochtonního) rostlinného nebo živočišného materiálu pro praktickou péči o genofond, asanace jeskynních prostor.

V následující tabulce a textu bych Vás rád informoval, jak byly využity finanční prostředky přidělené Správě CHKO Slavkovský les v letech 1993 - 1995. Vzhledem k tomu, že peníze mají původ ve státním rozpočtu, předkládáme Vám vlastně jakési vyúčtování malé části Vašich daní (pokud je samozřejmě řádně platíte).

Financování zásahů a opatření ke zlepšování přírodního a krajinného prostředí na území CHKO Slavkovský les v letech 1993 - 1995				
rok	skupina I	skupina II	skupina III	celkem
	Obnova a údržba technických zařízení sloužících k zajištění státem chráněných zájmů ve zvláště chráněných územích nebo chráněných druhů rostlin a živočichů	Sanační zásahy k odstranění negativních vlivů působících na zvláště chráněné části přírody	Opatření podmiňující další existenci ploch a objektů chráněných zákonem	
1993	520 500 Kč naučná stezka Kladská 362 000 Kč hraniční značení 139 500 Kč směrování návštěvníků 19 000 Kč	59 000 Kč ošetření památných stromů 59 000 Kč	113 500 Kč kosení 19 500 Kč kácení náletových dřevin 94 000 Kč	693 000 Kč
1994	293 000 Kč geodetické práce 245 000 Kč hraniční značení 20 500 Kč úprava vodních poměrů 6 000 Kč zajištění netopýřích zimovišť 21 500 Kč	95 000 Kč ošetření památných stromů 95 000 Kč	25 000 Kč kosení 23 000 Kč kácení náletových dřevin 2 000 Kč	413 000 Kč
1995	311 400 Kč geodetické práce 87 000 Kč hraniční značení 99 900 Kč úprava vodních poměrů 13 000 Kč informační panely 42 500 Kč směrování návštěvníků 52 500 Kč zajištění netopýřích zimovišť 16 500 Kč	64 500 Kč ošetření památných stromů 64 500 Kč	66 000 Kč kosení 6 000 Kč kácení náletových dřevin 50 000 Kč výsadby stromů 10 000 Kč	441 900 Kč
celkem za roky 1993 - 1995				1 547 900 Kč

Rok 1993

Uskutečnila se již několik let připravovaná rekonstrukce naučné stezky Kladská. Kromě materiálu, který byl postupně od roku 1991 nakupován z tzv. provozních prostředků Správy CHKO, bylo z prostředků na péči o zvláště chráněná území hrazeno rozebrání a odvoz starého chodníku, impregnace a montáž nové konstrukce, výroba informačních panelů a obnova laviček na trase naučné stezky.

Proběhla první etapa obnovy hraničního značení maloplošných zvláště chráněných území - NPR Kladské rašeliny, část Tajga a PP Olšová Vrata. Více než sto tisíc korun bylo investováno do výroby tyčí pro značení hranic maloplošných zvláště chráněných území a tabulí se státním znakem a označím kategorie ochrany.

Návštěvníkům NPP Křížky jistě neuniklo nově vybudované oplocení. Jeho hlavním účelem je zamezit vstupu veřejnosti na chráněnou plochu do doby, než bude prokázáno, že návštěvnost není příčinou ohrožení řady chráněných druhů rostlin.

Na základě "žebříčku naléhavosti asanačních zásahů" provedli pracovníci plzeňské firmy Eden ošetření památných stromů Lípa ve Výškovicích, Bambasův dub, Dub u hudební školy, Buk nad Bečovem, Jilm ve Vlkočích a Lípa u kostela (v Kostelní Bříze).

Správa CHKO Slavkovský les zajistila kosení přechodně chráněné plochy "Louka pod Pístovem" s výskytem vstavačovitých rostlin a nivních luk v ochranném pásmu PR Údolí Teplé. Náletové dřeviny byly odstraněny z území NPP Křížky (asi 700 stromů) a NPP Jan Svatoš (12 vzrostlých stromů, náletové stromky a keře z plochy asi 850 m²).

Rok 1994

Tým pracovníků karlovarské firmy Kellner se úspěšně vypořádal s geodetickým zaměřením hranic NPR Kladské

rašeliny (části Paterák, Lysina a Malé rašeliníště), NPP Jan Svatoš, PR Smrad'och, PP Kynžvartský kámen a PP Milhostovské močety o celkové délce hranic více než 14 km.

V druhé etapě hraničního značení maloplošných zvláště chráněných území proběhla obnova značení NPR Kladské rašeliny (části Paterák, Lysina a Malé rašeliníště), NPP Jan Svatoš, NPP Upolínová louka pod Křížky a PR Holina.

V rámci stabilizace vodních poměrů NPR Kladské rašeliny byly vybudovány 3 hrázky na odvodňovacím příkopu v severní části rašeliníště Paterák.

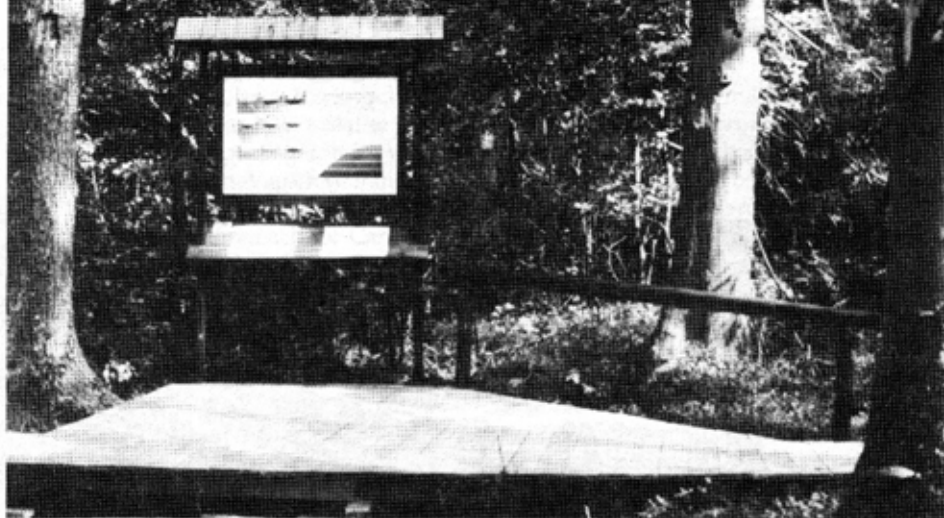
Mřížemi byla zajištěna dvě nejvýznamnější zimoviště netopýrů (viz zmínka v Arnice č. 38/1994). Omlazující kůru podstoupily další památné stromy (Lípa za kynžvartským kostelem, Lípa u fary v Bečově, Rájovský javor, Lípy u Tabákového mlýna a Boněnovská lípa).

Opětovně bylo dohodnuto kosení přechodně chráněné plochy "Louka pod Pístovem" a nivních luk v ochranném pásmu PR Údolí Teplé. Od náletových dřevin byla pročištěna lomová stěna navrhované PP Čedičové varhany u Hlinek.

Rok 1995

Heroický rozsah geodetických prací z minulého roku se neopakoval - kromě vytýčení hranice PR Mokřady pod Vlčkem byly geodeticky zaměřeny "menší chráněné objekty" (PP Sirňák, navrhované PP Čiperka a Koňský pramen, památné stromy Lípa u pístovského památníku, Lípy u Vondru, Lípa v Kostelní Bříze a Buky u Sedlečka).

V poslední etapě hraničního značení maloplošných zvláště chráněných území byly nově vyznačeny hranice PR Mokřady pod Vlčkem, PR Prameniště Teplé, PR Údolí Teplé a obnoveno značení PR Planý vrch a části NPR Pluhův bor. V předstihu nechala Správa CHKO Slavkovský les

Naučná stezka Kladská foto Harvánek

vyrobit tyče pro značení hranic nových maloplošných zvláště chráněných území i hranice chráněné krajinné oblasti.

Pokračovaly zásahy ke stabilizaci vodních poměrů NPR Kladské rašeliny - přibýlo 6 hrázek na odvodňovacích příkopech v severní části Malého rašeliníště. Ve dvou z nejnavštěvovanějších zvláště chráněných území, NPR Kladské rašeliny - část Tajga a NPP Jan Svatoš, byla opravena zařízení k usměrňování návštěvníků (oplotení "pláže" Kladského rybníka, oprava přístupové lávky u Svatošských skal).

Zajištění klidového režimu se dočkalo další netopýří zimoviště na Kynžvartsku (instalace mříže a oprava dveří s vletovým otvorem). Na dalších dvou lokalitách bylo nutno znovu osadit mříže vytržené neznámými vandaly.

Přibýly nové tabule pro naučnou stezku Kladská, NPP Jan Svatoš, PR Holina, PP Olšová Vrata, PR Smrad'och a připravovanou PP Podhorní vrch. Opět se nezapomnělo ani na památné stromy, asanační zásahy snad prodlouží věk Lípě v Arnoltově, Chodovskému buku, Lípě u zámeckého pivovaru a Lípě ve Výškovicích.

Kosení se omezilo na přechodně chrá-

něnou plochu "Louka pod Pístovem", náletové dřeviny byly odstraněny v PR Mokřady pod Vlčkem (asi 200 smrků) a na březích rybníčku pod Podhorním vrchem. Dosadba uhynulých bříz byla provedena na přechodně chráněné ploše "Náhradní biotop u Poutnova" (historické tokaniště tetřívků).

Pohled do budoucna - rok 1996

V zimních měsících budou pracovníci Správy CHKO Slavkovský les připravovat přehled zásahů na další rok. Předpokládáme, že většina zásahů v roce 1996 bude směřována především do lokalit s výskytem zvláště chráněných rostlin a živočichů (kosení, pastva, likvidace náletových dřevin, obnova malých vodních nádrží apod.). Pokud je ve Vašem okolí místo, které si podle Vašeho názoru zaslouží dohled a péči státní ochrany přírody, informujte, prosím, o něm co nejdříve pracovníky Správy CHKO Slavkovský les.

Na závěr bychom chtěli požádat o pomoc majitele ovcí a koz. V případě, že budete mít zájem o "placenou pastvu" v období červen - srpen 1996, co nejdříve napište nebo zatelefonujte.

Karlovy Vary kolem r. 1720

Stanislav Burachovič
**NÁHROBKY
VÝZNAMNÝCH
OSOBNOSTÍ
V MOZARTOVĚ PARKU**

Od středověku až do roku 1784 se v Karlových Varech pohřbívalo u kostela Maří Magdaleny. Roku 1784 byl tento hřbitov zrušen a založen nový u kostela sv. Ondřeje. Funkce Ondřejského hřbitova zanikla po roce 1864, kdy byly zřízeny městské hřbitovy v Drahovicích.

V roce 1913 byl Ondřejský hřbitov přeměněn a přejmenován na Mozartův park. Název vzešel ze zdejšího hrobu Mozartova syna. Park pro roce 1945 dlouhá desetiletí pustnul a byl ostudou města. Žalostný stav náhrobků byl kulturní veřejností trvale kritizován. O důstojnou úpravu hřbitova-parku dlouhá léta úporně leč

márně bojoval nestor karlovarské vlastivědy Karel Nejdrl. Po roce 1955 byl Mozartův hrob přenesen na centrální hřbitov do Drahovic.

Teprve letošní rok přináší radikální nápravu. Po několikaleté renovaci cenných náhrobků a parkových úpravách dostává někdejší hřbitov u sv. Ondřeje novou podobu a také staronový název - Mozartův park. Povězme si stručně o některých významných osobnostech pohřbených na Ondřejském hřbitově.

V centrální poloze parku stojí náhrobek již zmíněného W. A. Mozarta - syna (1791 - 1844). Přijel do vřidelního města již těžce nemocný, takže lázeňská léčba byla neúčinná. Dne 29. 7. 1844 hudebník zemřel ve věku 53 let. Ve velmi mladém věku zemřel v Karlových Varech významný německý architekt Friedrich Gilly (1772 - 1799). Trpěl plicní chorobou. Při zdi Ondřejského kostela je situován hrob karlovarského lázeňského lékaře Jeana de Carro (1770 - 1857). Carro, původem

Francouz ze Ženevy, se v Karlových Varech trvale usadil roku 1826 a stal se jejich horlivým ctitelem a propagátorem. Vydal řadu knih o Karlových Varech ve francouzštině. V téže jazyce zde v letech 1831 - 1856 vydával ročenku Almanach de Carlsbad. Nejzasloužilejším lékařem Karlových Varů byl bezesporu dr. David Becher (1725 - 1792). Becher se stal tvůrcem moderní karlovarské léčby, jejíž principy jsou platné dodnes. Vynikající osobností karlovarského kulturního života v 1. půli 19. století byl knihtiskař a nakladatel Franz Franieck. Jeho firma vydala mnoho významných knih karlovarského písemnictví. V roce 1845 založil Franieck u Vřídla první výpůjční knihovnu. Dlouhá léta byl

Franieck hejtnanem místního střeleckého spolku. Výtečné renomé si získal jako organizátor kulturních akcí. V roce 1858 se např. vyznamenal při oslavách 500. výročí založení Karlových Varů. Měl velké zásluhy o rozvoj lázní v Kyselce, kde mu dokonce postavili pomník.

Kromě náhrobků uvedených osobností najdeme v Mozartově parku celou řadu dalších výtvarně a historicky cenných náhrobních kamenů, vesměs z 1. poloviny 19. století. Lze si přát, aby se Mozartův park stal posvěceným místem zastavení, ztišení a meditace nad věcmi života a smrti. Kéž je světlým místem, jež už nebude ničeno lidskou hloupostí a zlobou.

RNDr. Jiří Bytel

ANOTACE NEPUBLIKOVANÝCH PŘÍSPĚVKŮ K POZNÁNÍ PŘÍRODY CHKO SLAVKOVSKÝ LES (1.)

Mnoho cenných údajů o přírodě je získáváno díky nadšeným badatelům v nejrůznějších přírodovědných oborech. I když zákonitě úroveň takovýchto materiálů bývá různá, nezřídka se za nimi skrývá velmi rozsáhlá práce jak v terénu, tak i při zpracovávání údajů. Tyto "drobné" práce jsou často vyhledávány i badateli "větších kalibrů", kteří z nich nezřídka získávají neocenitelné údaje.

Abychom na existenci regionálně zaměřených prací upozornili, zveřejňujeme přehled některých dosud nepublikovaných materiálů vztahujících se k území CHKO Slavkovský les. V připravovaných pokračováních přehledu nabízíme všem zájemcům možnost připomenout své práce (rovněž i z let minulých) a to včetně prací studentských.

Pozn.: Pokud není uvedeno jinak, zmíněné práce jsou k dispozici v knihovně Správy CHKO Slavkovský les v Mariánských Lázních.

BAROCH, F. (1987): Pasportizace netopýrů ve Slavkovském lese. - 14 s., nepublikovaný rukopis.

Popis 8 lokalit, komentář k výskytu 12 druhů (údaje z let 1981 - 87), zabezpečení některých zimovišť, tabulky, mapy.

BYTEL, J. (ed.) (1995): Údaje o výskytu netopýrů v CHKO Slavkovský les a blízkém, okolí v letech 1962 - 1995 (stav k 21. 12. 1995). - 13 s., nepublikovaný rukopis.

Soupis publikovaných i nepublikovaných údajů (9 autorů) o výskytu 13 druhů netopýrů, soupis lokalit (číslo

mapovacího čtverce, nadmořská výška, katastrální území), literatura.

HORÁČEK, J. (1995): Vliv zdrojů zemědělského znečištění na jakost vod Mnichovského potoka. - 82 s., nepublikovaný rukopis - diplomová práce (Jihočeská universita České Budějovice, fak. zemědělská) (práce uložena u autora a na Okresním úřadě Cheb, referát životního prostředí).

Literární přehled, chemie povrchových vod, metodika (vymezení oblasti - k.ú. Rájov u Mar. Lázní, Mnichov u Mar. Lázní, Prameny - vše okres Cheb; Číhaná u Poutnova - okres Karlovy Vary), hydrologické poměry, vodohospodářské zájmy, zájmy ochrany přírody a lesní hospodářství, vodní hospodářství, osídlení, zemědělství, vliv srážkových vod na jakost povrchových vod, vývoj jakosti vod v povodí, inventarizace potencionálních a bodových zdrojů znečištění, kontrolní profily pro sledování jakosti vody, výsledky chemických analýz, návrhy opatření pro zamezení znečištění, literatura, mapy.

MELICHAR, V. (1995): *Ajuga pyramidalis* L. - zběhovec Jehlancovitý. Podkladový materiál pro mapování výskytu druhu členy botanické sekce dobrovolného aktivu Správy CHKO Slavkovský les. - 2 s., nepublikovaný rukopis.

Stručná charakteristika druhu (popis, ekologie, rozšíření), doložené nálezy na Karlovarsku a ve Slavkovském lese, mapa rozšíření druhu v ČR, určovací klíč rodu *Ajuga* v ČR, literatura.

NEVEČEŘAL, P. (1994): NPR Pluhův bor a okolí - předběžný floristický přehled území. - 4. s., nepublikovaný rukopis.

Vymezení území (katastrální území Prameny - okres Cheb; Nová ves u Sokolo-

va, Louka u Mar. Lázní - okres Sokolov), seznam 13 zkoumaných lokalit, přehled zjištěných druhů rostlin (celkem 314) do r. 1994, druhy vyžadující zvýšenou pozornost (39 druhů).

NEVEČEŘAL, P. (1995): Přírodní rezervace Údolí řeky Teplé. Inventarizační průzkum (1. část). - 25 s., nepublikovaný rukopis.

Historie botanického průzkumu území (katastrální území Louka u Mar. Lázní - okres Sokolov; Tisová u Otročina - okres Karlovy Vary), seznam zjištěných druhů rostlin (179 druhů), fytogeografické zařazení, vegetační poměry území, 7 fytocenologických snímků (z července 1990), lokality výskytu zvláště chráněných a významných druhů rostlin, lesnický průzkum, seznam zjištěných druhů živočichů (40 druhů), hydrologické poměry, literatura, rekonstrukční geobotanická mapa, fotodokumentace.

NEVEČEŘAL, P. (1995): Zaječí pramen u Lázní Kynžvart - botanická charakteristika ochranného pásma, stav v roce 1995. - 2 s., nepublikovaný rukopis.

Soupis 50 zjištěných druhů v padesátimetrovém ochranném pásmu navrhované přírodní památky Zaječí pramen (katastrální území Lázně Kynžvart - okres Cheb), fytocenologické zařazení území, fytocenologický snímek z 30. 8. 1995, návrh opatření v ochranném pásmu.

NEVEČEŘAL, P. (1995): Koňská (Chotěnovská) kyselka - botanická charakteristika ochranného pásma, stav v roce 1995. - 1 s., nepublikovaný rukopis.

Soupis 29 zjištěných druhů v padesátimetrovém ochranném pásmu navrhované přírodní památky Koňský pramen (katastrální území Chotěnov u Mariánských Lázní - okres Cheb), fytocenologické zařazení území.

NEVEČEŘAL, P. (1995): Čiperka - botanická charakteristika ochranného pásma, stav v roce 1995. - 1 s., nepublikovaný rukopis.

Soupis 30 zjištěných druhů v padesátimetrovém ochranném pásmu přírodní památky Čiperka (katastrální území Boněnov - okres Tachov).

NEVEČEŘAL, P. (1995): Navrhovaná přírodní rezervace Lazurový vrch. Inventarizační průzkum (botanická část). - 7. s., nepublikovaný rukopis.

Fyzikogeografická charakteristika území navrhované přírodní rezervace Lazurový vrch (katastrální území Výškov u Chodové Plané - okres Tachov), historie antropických vlivů, botanická charakteristika území (soupis 124 zjištěných druhů, fytoecologické zařazení, fytoecologický snímek z 24. 5. 1994), hodnocení lokality, zásady plánu péče, literatura.

NEVEČEŘAL, P. (1995): Vřesovec a přilehlé mokřadní louky - orientační botanický průzkum. - 4 s., nepublikovaný rukopis.

Seznam 6 hodnocených lokalit a popis jejich vegetace (katastrální území Prameny, Mnichov u Mar. Lázní - okres Cheb; Louka u Mar. Lázní - okres Sokolov), seznam zjištěných druhů (celkem 152 druhy), 4 fytoecologické snímky, z let 1992 - 1995, ochranná hodnocení území, návrh některých opatření, mapa.

NEVEČEŘAL, P. (1995): NPP Upolí - nová louka pod Křížky. Inventarizační průzkum (botanická část). - 11 s., nepublikovaný rukopis.

Fyzikogeografické údaje o území (katastrální území Prameny - okres Cheb), vegetace (historický a současný stav), charakteristika společenstev včetně fytoecologických snímků (5 snímků z června

1981, 1 snímek z července 1988, 7 snímků z července 1994), seznam zjištěných druhů z let 1981 - 1994 (celkem 138 druhů), zásady plánu péče, literatura.

NYKLES, K. (1993): Bolševník velkolepý (*Heracleum mantegazzianum*). Výskyt na Mariánskolázeňsku. - 25 s., nepublikovaný rukopis (práce uložena rovněž na Městském úřadu Mar. Lázně, odbor životního prostředí).

Inventarizace výskytu bolševníku velkolepého - tabulkový přehled s příbližnými rozlohami zarostlých ploch (36 katastrálních území - vše okres Cheb, cca 300 km²), vliv na územní systém ekologické stability, pořadí lokalit pro likvidaci (tři stupně naléhavosti), možné způsoby likvidace, mapy (1 : 25 000).

SÁDLO, J. (1981): Seznam druhů z luk pod Vlčkem mezi silnicemi Mariánské Lázně - Prameny a Prameny - Sítiny. - 2 s., nepublikovaný rukopis.

Seznam 6 zkoumaných lokalit (katastrální území Prameny - okres Cheb) s přehledy druhů zjištěných dne 12. 7. 1981, mapa (náčrt).

TRÉGLER, M. (1993): Poznámky k ochraně fytoocenofundu v CHKO Slavkovský les. - 3 s., nepublikovaný rukopis.

Přehled lokalit v CHKO Slavkovský les navrhovaných z důvodů botanických k vyhlášení za zvláště chráněná území (12 lokalit), přechodně chráněné plochy (3 lokality); přehled lokalit s výskytem vzácných druhů rostlin, kterým je třeba věnovat zvýšenou pozornost (17 lokalit). Námety k ověření dříve uváděného výskytu (4 druhy), upozornění na nutnost záchranných projektů (2 druhy); potřeba zajištění pravidelného kosení (2 lokality), doporučení ke změně způsobu hospoda-

ření na některých nivních loukách. Mapy.

TRÉGLER, M. (1993): Poznámky k druhové ochraně rostlin z čeledi vstavačovitých ve Slavkovském lese - 3 s., nepublikovaný rukopis.

Přehled známých lokalit výskytu 13 druhů vstavačovitých rostlin v CHKO Slavkovský les, návrhy na hospodaření v jednotlivých lokalitách.

TRÉGLER, M. (1993): Návrh kategorie ohrožení rostlin z čeledi vstavačovitých na území CHKO Slavkovský les. - 3 s. nepublikovaný rukopis.

Seznam 13 druhů se zjištěným a ověřeným výskytem v CHKO Slavkovský les (v letech 1992 - 1993), návrh kategorie ohrožení z pohledu výskytu v CHKO (3 kategorie ohrožení), přehled lokalit výskytu.

TRÉGLER, M. (1993): Zpráva z botanického mapování v lokalitě "Mokřady pod Vlčkem" provedného dne 10. 7. 1993 Botanickou sekci CHKO Slavkovský les. - 4 s., nepublikovaný rukopis.

Vymezení a charakteristika území (katastrální území Prameny - okres Cheb), seznam zjištěných druhů (107 druhů), další druhy zjištěné do r. 1993 (8 druhů), návrh opatření pro plán péče.

TRÉGLER, M. (1994): Příspěvek k mapování zvláště chráněných a z hlediska CHKO SL vzácných druhů rostlin na Bečovsku. - 1 s., nepublikovaný rukopis.

Stručná charakteristika území, přehled a popis 22 navštívených lokalit (katastrální území Bečov nad Teplou, Chodov u Bečova nad Teplou - okres Karlovy Vary), přehled výskytu 13 druhů na zkoumaných lokalitách, mapa.

TRÉGLER, M. (1995): Zpráva z terénní exkurze botanické sekce CHKO SL

ze dne 24. 6. 1995. - 2 s., nepublikovaný rukopis.

Seznam 5 lokalit výskytu zběhovce jehlanovitého a seznam dalších 9 lokalit se zjištěným výskytem ohrožených a zvláště chráněných druhů rostlin na Bečovsku (okres Karlovy Vary) v roce 1995, mapa.

TRÉGLER, M. (1995): Floristický průzkum přechodně chráněné plochy Pístovská louka v CHKO Slavkovský les. - 3 s., nepublikovaný rukopis.

Popis lokality přechodně chráněné plochy Louka pod Pístovem (katastrální území Pístov - okres Tachov), fytocenologické zařazení, soupis 79 zjištěných druhů, vývoj populace vstavače obecného v letech 1987 - 1995, poznámky k rozšíření zjištěných vstavačovitých rostlin a vřetky měsíční.

TUROŇOVÁ, D. (1981): Inventarizační botanický průzkum navrhovaného CHÚ Upolíňová louka. - 10 s., nepublikovaný rukopis.

Charakteristika a přírodní poměry území (katastrální území Prameny - okres Cheb), charakteristika společenstev včetně fytocenologických snímků (5 snímků z června 1981), seznam zjištěných druhů z roku 1981 (celkem 57 druhů), zásady péče o lokalitu, fotodokumentace.

VOLF, P. (1990): Floristický výzkum chráněných a ohrožených druhů ve vybrané části CHKO Slavkovský les. - 21 s., nepublikovaný rukopis.

Vymezení sledovaných lokalit (1. lokalita katastrální území Závišín, Rájov u Mariánských Lázní; 2. lokalita katastrální území Lázně Kynžvart - vše okres Cheb), geolog. poměry, metodika práce, přehled rozšíření 24 druhů (1983 - 1989), mapy.

♦ ♦ ♦

Text a foto ing. Miroslav Trégler
**HRAD KYNŽVART -
ZANIKAJÍCÍ PAMÁTKA**

Kynžvatský hrad chátrá parkticky již od 16. století. Na rytině J. Richtera

z roku 1848 můžeme ještě vidět poměrně velké zříceniny horního hradu. V poslední době vítají návštěvníky po slezení hradního kopce pouze neveliká a nepočetná torza hradeb, budov a věží obklopená dochovanými valy a příkopy. Celkem rozlehlý (a ve své době i významný) hrad tak po-

malu, ale jistě, zaniká. Zvětralé a staticky labilní ruiny stále rychleji podléhají zkáze.

V roce 1994 došlo ke zřícení zbytku hradby nad příkopem mezi horním a dolním hradem. Nedojde-li v nejbližší době k zajištění posledních zbytků hradní stavby, potká je zcela jistě stejný osud.

Najde se úřad, spolek, nadace či jiná instituce, která zachrání zříceninu hradu i pro příští generace?

Použitá literatura: D. Menclová, České hrady, díl. II., Odeon 1976.

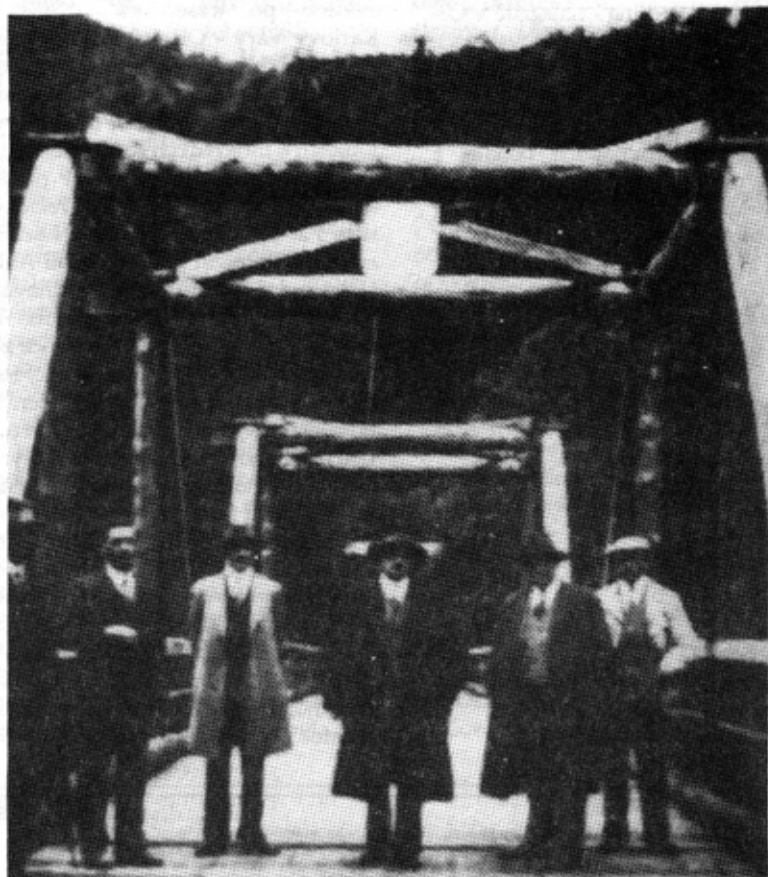

Ladislav Plachý
**DŘEVĚNÝ MOST
U SVATOŠSKÝCH SKAL**

Zima v Poohří v roce 1928 byla krutá. Lidé bojovali se sněhovým přívalem. Řeka Ohře byla pokryta silným ledem. V únoru 1928 přišlo náhlé oteplení a ledy začaly pukat. Po Ohři pluly velké ledové kry, které v prostoru elektrárny přehradily koryto řeky. Nastala katastrofa. Řeka se začala rozlévat. Zátopy byly od elektrárny až po Staré Sedlo. Pivovar i nádraží byly pod vodou. Pak se celá masa dala do pohybu a voda zatopila všechno i kolem jatek.

Ledy se pomalu sunuly směrem ke Karlovým Varům a u Svatošských skal narazily na dřevěný most, který strhly a rozdrtily. Zkázonosná hra trvala celé tři dny.

Když voda opadla, loketští radní začali zjišťovat napáchané škody a ihned rozhodli o obnově zničeného mostu u Svatošských skal. Pověřili firmu Haberkorn z Karlových Varů rekonstrukcí mostu. Stavba trvala něco málo přes rok. Na fotografii je vidět komise z Lokte, která v roce 1929 renovovaný most přebírala. Nový most vydržel až do konce druhé světové války, kdy ho v dubnu 1945 německé vojsko vyhodilo do povětří.

Text a foto ing. M. Trégler

ČINNOST BOTANICKÉ
SEKCE V ROCE 1995

V roce 1995 podnikla botanická sekce pracující v CHKO Slavkovský les čtyři společné terénní exkurze, z toho tři do naší oblasti a jednu již tradičně mimo oblast.

Právě exkurze za botanickými zajímavostmi Strakonicka v chladné a deštivé sobotu 13. května byla první akcí sezóny 1995. Přestože přírodních i kulturních cílů bylo hned několik (NPP Rovná - naleziště hořepníčku jarního, který jsme však nenalezli, PR Prácheň se stejnojmennou zříceninou hradu, PP Kadovský viklan, zřícenina hradu a zámek Střela), hlavním cílem byla návštěva PP Sedlina - naleziště v Čechách velice vzácné orchideje vstavače bledého (*Orchis pallens*). Populace zmíněného vstavače čítá na lokalitě pouze několik kusů, navíc jsou kvetoucí rostliny okusovány zvěří. Nesrovnatelně bohatší a vitálnější je populace vstavače bledého na

nově objeveném nalezišti v tachovském okrese, které jsme díky laskavosti pana Mudry (autora nálezu a botanika Okresního muzea v Tachově) mohli se sekci též navštívit. Podle dostupných informací jde o třetí ověřené a zároveň nejbohatší naleziště v Čechách (další naleziště jsou pak na Moravě).

V sobotu 3. června vedl ing. Wieser exkurzi po trase Karlovy Vary - Olšová Vrata - Trávník - Andělská Hora a Stichlův Mlýn - údolí Dubinského potoka - NPP Skalky skřítků - Dubina. V tomto ročním období bylo na loukách a mokřadech Karlovarska z ohrožených druhů možno vidět především kvetoucí upolínky evropské (*Trollius altissimus*) a prstnatce májové (*Dactylorhiza majalis*). Bohužel právě v okolí Andělské Hory bylo v minulosti odvodňováním a zúrodněním pozemků mnoho lokalit mokřadní květeny zničeno. Velice zajímavá a z pohledu CHKO Slavkovský les i velmi vzácná jsou teplomilná společenstva jižního svahu vrchu Trávník (694 m n. m.) a skal hradního vrchu Andělské Hory. V mezích pod Andělskou Horou jsme našli lilii zlatohlávek (*Lilium martagon*), na loukách v údolí Dubinského potoka nám ing. Wieser ukázal lokalitu vemeníku dvoulistého (*Platanthera bifolia*). Obě naleziště leží za současnou hranicí CHKO Slavkovský les, v navrhované úpravě hranic by se však dostala do oblasti. Nejenom z botanického, ale i z krajinářského hlediska je prostor mezi Andělskou Horou a Stichlo-

Vranec
jedlový

Lomikámen
růžicovitý

vým Mlýnem velice hodnotný. Vrch s NPP Skalky skřítků je mezi botaniky znám mj. jako naleziště lilie zlatohlávku (*Lilium martagon*), okrotice dlouholisté (*Cephalanthera longifolia*) a lomikamene růžicovitého (*Saxifraga decipiens*). Posledně jmenovanou rostlinu jsme však bohužel nenašli.

V sobotu 24. června se usku-

tečnila exkurze do lesního masívu východně od Bečova nad Teplou. Hlavním cílem bylo ověření starších literárních údajů (Sborník Zpč. muzea v Plzni, floristický kurs Toužim 1979) o rozšíření silně ohroženého druhu - zběhovce jehlancovitého (*Ajuga pyramidalis*). Podle dostupného kartogramu rozšíření zběhovce jehlancovitého v České republice (RNDr. Karel Kubát, Červená kniha vyšších rostlin Severočeského kraje, 1986) je Karlovarsko a karlovarská část CHKO Slavkovský les oblastí s největším počtem zjištěných lokalit. Kromě zmíněných literárních údajů byl podkladem pro terénní průzkum i materiál zpracovaný kolegou V. Melicharem z Karlových Varů. Podařilo se nám skutečně ověřit několik lokalit, i když v některých případech vzhledem k nezkoušenosti s mapováním tohoto druhu, k možnosti křížení s v okolí rostoucím zběhovcem plazivým (*Ajuga reptans*) a roční době (převážná část rostlin byla již

odkvetlá) je taxonomická hodnota některých nalezených rostlin sporná. Jde pravděpodobně o RNDr. Kubátem popisované hybridní roje obsahující jak rostliny z. jehlancovitého, tak rostliny z. plazivého a jejich kříženců (*A. x hampeana*). Jelikož se jedná z výše uvedených důvodů o velice zajímavý průzkum, předpokládám, že i v dalších letech budeme s botanickou sekci v mapování zběhovce jehlancovitého v naší oblasti pokračovat. Kromě již zmíněných zběhovců mohli účastníci exkurze vidět velice bohatou (možná nejbohatší v celé CHKO) lokalitu tučnice obecné (*Pinguicula vulgaris*), dále chráněné či v CHKO vzácné druhy jako jsou vranec jedlový (*Huperzia selago*), plavuník zploštělý (*Diphasiastrum complanatum*), plavuník Isslerův (*Diphasiastrum issleri*), plavuň vidlačka (*Lycopodium clavatum*), hruštička menší (*Pyrola minor*), hruštička jednostranná (*Orthilia secunda*), prha chlumní (*Arnica montana*), vřesovec pleťový (*Erica herbacea*), lilie zlatohlávek (*Lilium martagon*), zábělník bahenní (*Comarum palustre*) či šípatka střelolistá (*Sagittaria sagittifolia*).

Poslední terénní exkurzi botanické sekce v roce 1995 vedl v sobotu 16. září ing. Wieser a MUDr. Frouz po Karlovarsku se za-

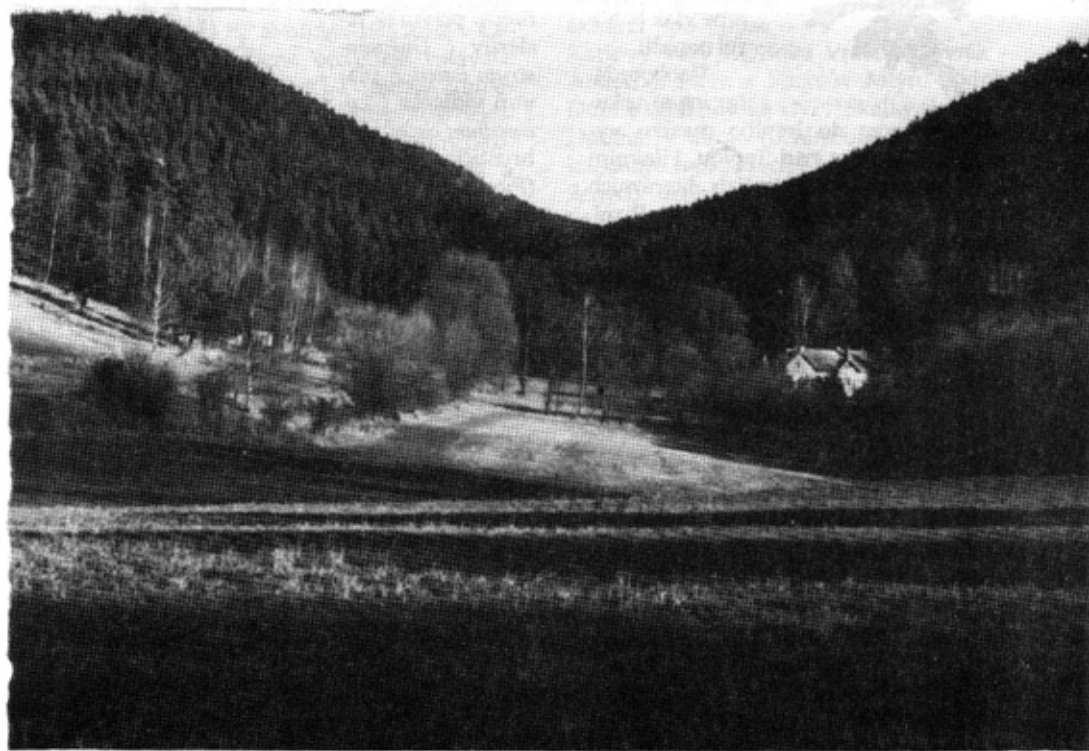
Okrotice
dlouholistá

stávkami na vrchu Trávníku (vrcholový les, lom při úpatí kopce, louka SZ kopce), v Bražci (pastviny nad obcí), u Nových Kounic (louky na prameništi Dražovského potoka) a v Pile (naleziště hořečku drsného). Údajný výskyt hořečků na louce pod Trávníkem se nám nepodařilo potvrdit, zatímco na pastvinách nad Bražcem jsme napočítali desítky kusů kvetoucích hořečků (pravděpodobně *Gentianella aspera*). MUDr. Frouz zde objevil i odkvetlý exemplář vemeníčku zeleného (*Coeloglossum viride*). Na loukách u Nových Kounic jsme shodně konstatovali uspokojivý stav populace hořečniku lučního (*Pneumonanthe vulgaris*), zatímco populace hořečku drsného (*Gentianella aspera*) v Pi-

le pravděpodobně slábne. Příčinou je podle všeho již několikaletá absence pastvy na pozemku, čímž dochází k většímu zamoření, zarůstání náletovými dřevinami (během návštěvy jsme v rámci péče o území vytrhali velké množství borovic a smrků) a k pozvolné změně charakteru vegetace. Jelikož cílem ochrany přírody je v tomto případě bezesporu uchování příznivých podmínek pro existenci vitální populace kriticky ohroženého hořečku, je nutné již v příštím roce obnovit na lokalitě pastvu, případně louku kosit.

Psáno v září 1995

Foto Trégler

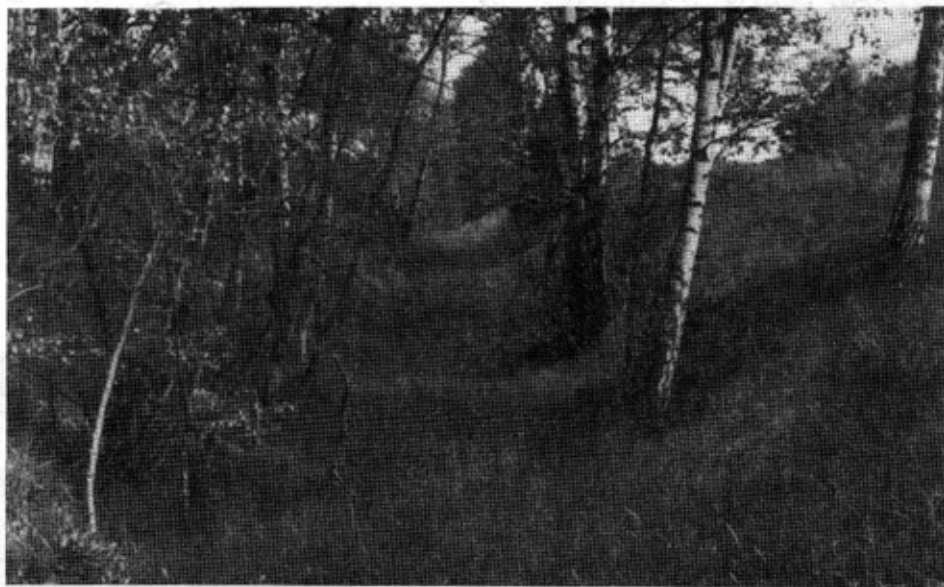
Zdeněk Buchtele
**ZANIKLÉ STŘEDOVĚKÉ
OSADY A OSÍDLENÍ
V SZ ČÁSTI
SLAVKOVSKÉHO LESA**

Od jara letošního roku provádím systematický průzkum lokalit, na kterých lze očekávat středověké osídlení. V mnohých případech se průzkum zdařil, a proto bych vás chtěl s výsledky seznámit.

V těsné blízkosti Manského dvora, přesněji v SZ části plošiny, která přímo navazuje na Manský dvůr, jsem na ostrožině, který vybíhá do prostoru k dnes již zpustlému rybníku pod dvorem, našel stopy starého osídlení. Nalezl jsem místo, kde stávalo původní středověké panské sídlo. V lokalitě jsou ještě dnes patrné zbytky

příkopu na šíji ostrožiny. Možnost, že by se jednalo o starou cestu jednoznačně vylučuji, protože terénním průzkumem byla síť cest podrobně lokalizována. V roklině, která vede od ostrožiny směrem k Žandovu, se nalézají zbytky základů staveb, jež zde pravděpodobně tvořily původní osídlení. Místem protéká malý potůček, vtékající do již zmíněného zpustlého rybníka. Osídlení místa bylo malé. Předpokládám asi osm až deset chalup na kamenných základech. Že by se jednalo o vladycké sídlo jménem Teletno, které hledá František Roubík (1956) a které je datováno k roku 1282 ???

Další zaniklou vesnicí je HAID. Ves, která patřila k panství Amonsgrün (dnešní Úbočí). Nalézala se severně od Manského dvora. Dnes k tomuto místu nevede prakticky žádná cesta a nemohu tvrdit, že od konce druhé světové války měl do těchto

Úvoz z můstku směrem na Podlesí
(ukázka zaniklé středověké cesty)

míst přístup pouze náhodný návštěvník. Tím lépe je lokalita uchráněna od neblahých "zlatokopů".

Dodnes je zřetelné, že se obec dělila na horní a dolní. V horní části jsou stopy po přístupových komunikacích a jejich větveních. Na bývalé "návsí" jsou stopy po rybníčku, jehož vody přetékal do močálavité části, kterou protéká potok od Úbočí a kousek dál se spojuje s potokem Podleským (dříve Kneiplbach). Na některých starších mapách se zde říká "Na starém mlýně". Podle terénních znaků mohla osada sestávat asi ze

triceti stavení a byla na svoji dobu velmi výstavná vzhledem ke krajinnému rozložení. Její zánik byl pravděpodobně nutný z hlediska nových silničních tahů, které se tomuto místu značně vyhýbají. Pracovní příležitost též asi sehrála významnou roli,

Můstek z bývalé osady Haid směrem na úvoz, který kdysi spojoval Haid a Podlesí

Dnešní Manský dvůr. Dříve Lenní dvůr se čtyřmi zaměstnanci (1654)

a tak nakonec přežil pouze v dolní části mlýn.

Dodnes nalézám v potoce keramiku a různé předměty, které připomínají pulsující život před mnoha staletími. Od bývalého mlýna vede krásný úvoz, jenž bohužel končí v poli, které vzniklo zcelením

okolních drobných políček. Osada se jmenovala Heid, Heyd, Heide, ale také Haide, Haid. Patřila k Úbočí a název znamenal v překladu něco jako pláň, step, vřesoviště, nebo neobdělávanou zem. Naposledy se uvádí v roce 1339.

Ing. Zdeněk Němec
JILM DRSNÝ
VE SLAVKOVSKÉM LESE

Mezi původní dřeviny Slavkovského lesa patří jilm drsný (*Ulmus glabra* / HUDSON / MOOS, syn. *Ulmus scabra* MILLER, *Ulmus montana* STOKES). Vyskytoval se jako vtroušená dřevina v místních doubravách a bučinách, ale také v břehových porostech Ohře, Teplé a v břehových porostech mnoha potoků. S přeměnou doubrav a bučin na kulturní smrkové porosty ustoupil také jilm drsný. Na rozšíření jilmu drsného ve Slavkovském lese se

negativně projevila také skutečnost, že mnohé vodní toky byly regulovány a v okolí regulovaných toků vznikla nová společenstva, nebo zde vznikly kulturní porosty.

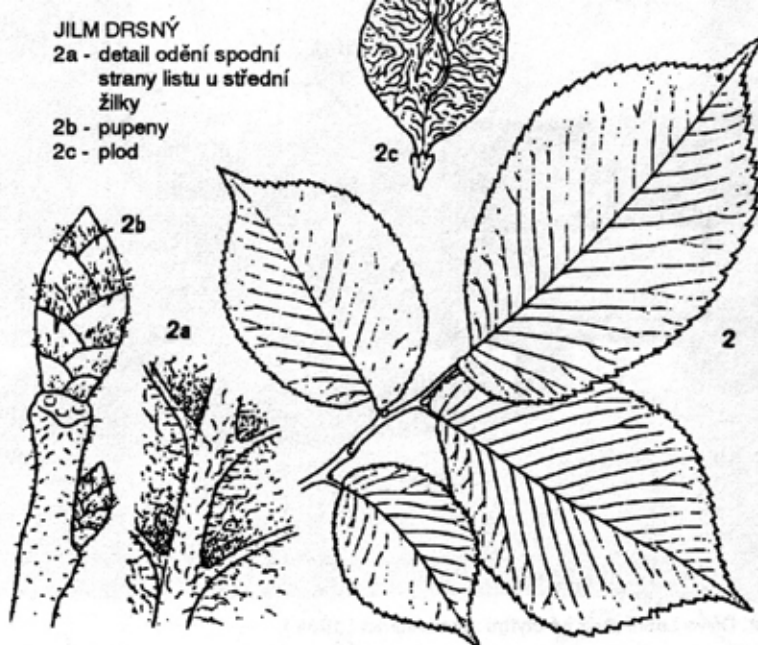
Jilm drsný je možné stručně charakterizovat jako strom, který dosahuje 10 - 40 m výšky. Kmen tvoří výmladky, kůra je v mládí hladká a šedohnědá, později se mění v rozpraskanou borku. Letorosty jsou odstále štětinaté. Pupy jsou vejčité kuželovité, 4 - 7 cm dlouhé, šupiny jsou rezavě chlupaté. Listy jsou asymetrické, krátce řapíkaté, obvejčité, nejširší jsou nad středem a dosahují 9 - 15 cm délky a 5 - 10 cm šířky. Listové čepele jsou na okrajích ostře 2x zubaté. Květy jsou uspořádány

JILM DRSNÝ

2a - detail odění spodní
strany listu u střední
žilky

2b - pupeny

2c - plod

jedince jilmu můžeme nalézt ve SPR Šemnická skála, v lázeňských lesích u Karlových Varů (nad Molatem), v břehových porostech potoků a v břehových porostech říčky Teplé v okolí Bečova nad Teplou (Pramenský potok atp.) a v lesích a parcích na celé řadě stanovišť. V důsledku vzácnosti jilmových jedinců je další šíření houbového onemocnění dosti ztíženo, a je proto reálná naděje, že malé populace jilmu drsného,

v květenstvích. Křídlaté nažky jsou vejčité až obvejčité. Semena jsou uložena uprostřed plodů (přesný popis viz Květena ČSRI., Praha 1988).

Na velmi citelném ústupu jilmu drsného ve Slavkovském lese se podílela houbová choroba nazývaná jako grafioza, kterou způsobuje houba *Ophiostoma ulmi*, jejíž konidiové stadium se nazývá *Grafium ulmi*. Je nutno připomenout, že houbovou infekci přenášejí brouci bělokazi, a to zejména druhy z rodu *Scotylus*. V uplynulých dvaceti letech podlehl této chorobě na území Slavkovského lesa asi 95 % jedinců jilmu drsného. Odumřely stromy v lesích, v parcích a také v uličních stromořadích a ve stromořadích podél silnic. Situace se v určitém období jevila jako katastrofální a existovaly názory, že tato dřevina v naší oblasti vyhyne. V současné době je jilm drsný ve Slavkovském lese dřevinou značně vzácnou, ale přesto jej můžeme nalézt na celé řadě stanovišť. Jen stručně je možné připomenout, že zdravé

které se na území Slavkovského lesa dochovaly, nevyhynou, ale je reálná naděje, že jilm bude v příštích desetiletích "na postupu". Je potěšitelné, že dochovalé stromy každoročně kvetou a plodí a vytvářejí také nálety. Dochovalé jedince bude potřeba chránit a chránit bude potřeba také náletové jedince. Bylo by vhodné, kdyby se jilm drsný začal v místních školkách v omezené míře (!) pěstovat. Jilm drsný nebyl v minulosti ve Slavkovském lese hojně rozšířen (vtroušená dřevina), a proto bychom ho měli rozšiřovat jen omezeně, aby v budoucnosti nemohla grafioza způsobit větší kalamity.

Na závěr je vhodné připomenout, že jilm drsný vytváří značné množství kvalitní dřevní hmoty, která se využívá k výrobě nábytku ("barevné dřevo"). Zaslouží si proto, aby mu byla věnována pozornost, aby se ho podařilo uchovat pro příští generace.

ZACHARIÁŠ THEOBALD O KARLOVÝCH VARECH

Podle materiálů publikovaných dr. Janem Martínkem
z ČSAV v Praze zpracoval dr. Stanislav Burachovič

rář, roku 1616 vydal sou-
bor svých karlovských
kázání knižně) najdeme
zajímavou zmínku o Kar-
lových Varech. Báseň je ob-
sažena ve spise Consolatio,
který roku 1626 vydali

Je málo známe, že významný český hu-
manista Zachariáš Theobald (1584 -
1627), proslulý svou historií husitských
válek, psal také o Karlových Varech. Víme,
že v nich také nějaký čas žil. V jeho
latinské oslavné básni o životě a zásluhách
Sigismunda Scherertze (rodák z Anna-
bergu, literát a kněz, několik let působil
v Karlových Varech jako evangelický fa-

Zachariáš Theobald a Crinesius. Dílo "Utě-
cha" je věnováno Scherertzovi, jenž v té době
truchlil nad smrtí svých dětí. Verše, týkající se
Karlových Varů, mají toto znění:

Kdo spatří Karlovy Vary, uvidí divy,

jak z nitra Země bohatě prýští horké vody.

*Tu i tam obklopují hory strmými skalisky
město,*

jímž protéká řeka Teplá.

Vířdlo kolem r. 1630. Rytna Georga Haupschmanna

Řeka Teplá je chladná a jí prudce proráží podivuhodně vřelý proud.

*Nikoliv roznícené spousty dřeva,
avšak sama příroda ohřála tyto vody.*

*Klamou i jsou klamáni, kdož říkají: "Tato voda
vytéká z podsvětí, prýští ze styžských pramenů".
Já však popírám, že by tu bylo sídlo pána
podsvětí Pluta*

a zamítám, že v těchto místech sídlí Proserpina.

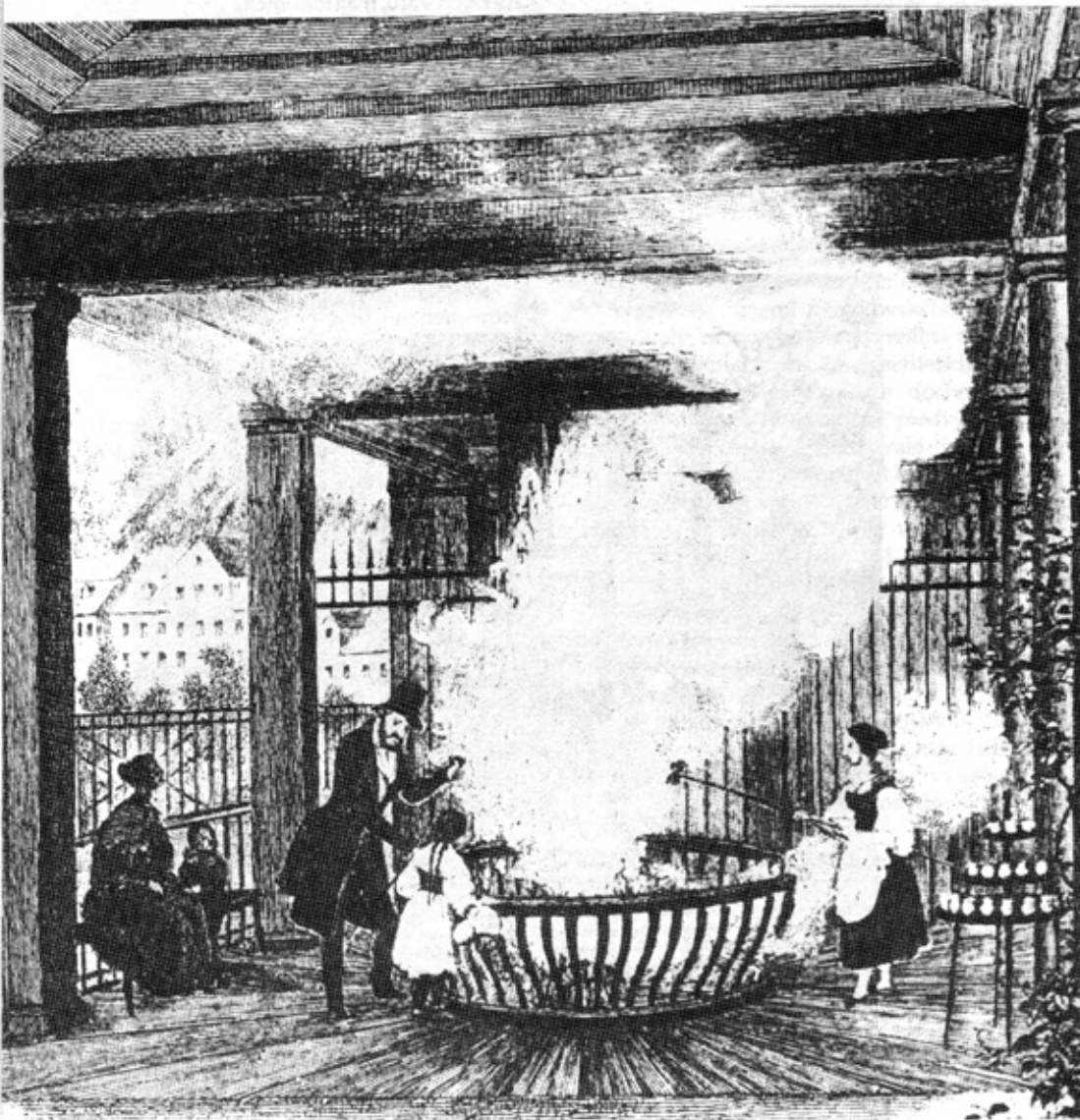
Bůh to byl, který přikázal svou mocí, aby tu pro

*nás povstaly lázně
a aby tu prýštila vroucí voda,
jež přináší vyléčení rozličným nemocem.*

*Nevíš-li to člověče, jsou to podivuhodná
díla Boží.*

*Volný překlad z latiny do češtiny dr.
Miloslav Wajs*

Vřídlo kolem roku 1840

NEROSTNÉ SUROVINY SLAVKOVSKÉHO LESA (geologie, hornictví, suroviny)

Ing. Pavel Beran, Okresní muzeum Sokolov, RNDr. Luboš Novák, CSc.,
GEOMONT s.r.o., Příbram, Ing. Pavel Suček, CSc., GEOMONT s.r.o.,
Příbram

Úvod

Slavkovský les je regionem mimořádně bohatým nerostnými surovinami. První zájem dávných prospektorů byl pravděpodobně věnován rudám cínu, kovu z hlediska vývoje lidstva mimořádně významnému. Těmž kovu byl také určen zájem zatím poslední epochy těžby rud, uzavírané v těchto dnech. Ostatní nerostné suroviny, ať byla jejich minulá exploatace jakkoli hektická - region zažil horečku stříbrnou a uranovou - nikdy však nedosáhly významu cínu, přestože množství vytěženého stříbra, stejně jako uranu nebyla malá.

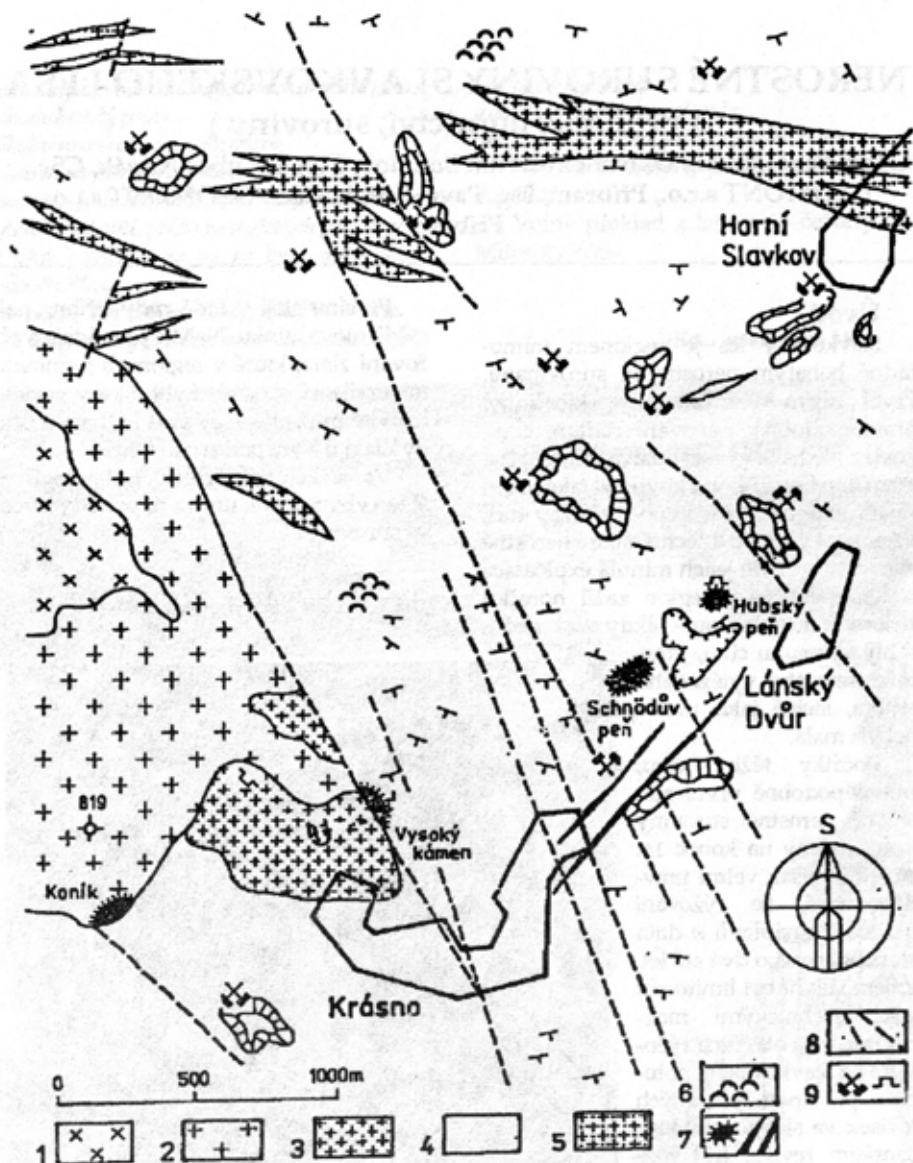
Počátky těžby cínu, pravděpodobně první zde těžené nerostné suroviny jsou kladeny na konec 14. století. Je však velmi pravděpodobné, že rýžování kasiteritu z náplavů je data staršího, snad o dvě stě let. Zájem těžařů byl limitován jejich technickými možnostmi. Jsou otevřena rýžoviště na Slavkovském potoce a při úpatí rozsáhlých ložisek ve slavkovsko-krákovském revíru, u Kynžvartu, Pramenů, na panství premonstrátů v okolí Sítin a dalších místech Slavkovského lesa a přilehlých částí Tepelské plošiny.

Po cínu stojí v řadě rudy stříbra, pak mědi, olova, zinku. Nejisté jsou údaje o rýžování zlata, které v regionech s cínovou mineralizací obecně chybí. Stopy po této aktivitě můžeme spatřovat i v názvu osady Zlatá u Kynšperku nad Ohří.

Ve věku moderních technologií je těžen vizmut, pak uran a naposledy živcové suroviny.

ČISTÁ - dům Jeroným (stav 1995)

SCHEMATICKÁ MAPA RUDNÝCH LOŽISEK V OKOLÍ HORNÍHO SLAVKOVA A KRÁSNA
(upraveno podle Jarchovského 1974)

1 - porfyrická jemnozrná žula, 2 - lithná albitická žula, 3 - aplity a albitická aplitická žula, 4 - krystalinikum, 5 - starší aplity, 6 - rýžoviště, 7 - greizeny a Sn, W rudní žíly, 8 - poruchová tektonika, místy s křemenou výplní, 9 - šachty a štoly

Nelze opomenout pro Slavkovský les typické zpracování hadců v galanterní výrobě. S rozčarováním obcházíme pramenů jímky Křížového pramene v Mariánských Lázních, ještě nedávno (do r. 1968) obložené svými rozměry unikátními deskami z hadce. Pohled na žulu, která nesmýslně nahradila kámen tak nenahraditelně vytvářejícího genia loci nás musí urážet.

Nerostné suroviny Slavkovského lesa jsou výslednicí jeho geologického vývoje, specifických geochemických pochodů probíhajících uvnitř zemské kůry a paradoxně i destrukčních sil denudace, která odkryla akumulované bohatství. Bez procesů eroze by ložiska nevystoupila na den a přes řadu moderních prospekčních metod by nám ve své většině zůstala skryta.

Těžba nerostných surovin patří k nejnáročnějším a nejrizikovějším činnostem. Na jedné straně nerostné suroviny umožňují vývoj lidstva a opuštění této činnosti by znamenalo zhroutilí současné společnosti, na straně druhé přináší řadu negativních jevů. Mění charakter krajiny neorganickými novotvary hald, poklesovými kotlinami nad prodávajícími se důlními díly, vytváří trvalá rizika kontaminací toxickými prvky uvolňovanými z hald a důlních vod, abychom jmenovali alespoň některé.

Nicméně tato rizika lze udržet v rozměrech, které nemění zásadně ráz krajiny a její užitnou hodnotu. Naopak důlní díla jsou nedílnou součástí historického vývoje a jsou prohlašována kulturními památkami a to i ve Slavkovském lese.

Dnes již nebude ve Slavkovském lese nalezena rovnováha mezi potřebou těžit suroviny a nepoškodit zásadním způsobem vše krásné. Chráníme smrkové kultury, ničící půdní fond více než toxické prvky vynesené z hloubi země na povrch hornickou činností. Hornictví v dávne

minulosti iniciovalo vstup lidí do regionu Slavkovského lesa. Vznikla zde řada unikátních děl, před kterými bychom měli stanout s úctou. Jsme rádi, že díky aktivitám "montanofilů" se podaří některá z nich zachránit.

Geologické poměry

Pro potřeby pochopení souvislosti mezi surovinami, těžbou a jejich historií je nutno si připomenout některé geologické problémy oblasti.

Slavkovský les je součástí tepelsko-barrandienského proterozoika Českého masívu. Je orografickou jednotkou, omezenou tektonicky proti sokolovské a chebské pánvi na severozápadě a chebsko-domažlickému příkopu na jihozápadě.

Stavba je charakterizována jako antiklinorium a nejstarší horninové komplex vystupují na den ve středu území. Slavkovský les je budován převážně metamorfovanými horninami prostupovanými granitoidy karlovarského žulového masívu, spojenými v podloží sokolovské terciární pánve s jeho nejdeckou částí.

Nejstarší jednotkou bloku je slavkovské rulové jádro, patřící pravděpodobně předspilitovému stupni proterozoika. K němu přiléhá na jihu tektonicky a stratigraficky oddělená série Rabůvky, přecházející dále k jihu v metabazitový mariánskolázeňský komplex spilitového stupně proterozoika. Toto geologické období je charakterizováno mohutnými intruzemi intermediálních a bazických magmat. Díky tomuto procesu, prostorově spojenému s hlubinně založeným litoměřickým zlomem směru VSV - ZJZ, který protažené metabazitové těleso sleduje, je ve Slavkovském lese nejrozsáhlejší těleso hadců v Evropě a také rostlina rožec kuříčkolistý, spojený s anomálním obsahem magnesia ve vztratilinovém plášti serpentinitů.

Vznik pohoří je spojován s asyntskou

orogenezi, dovršení stavby variským orogenezem a postorogenním výstupem žul.

Variské vrásnění, které dalo vzniknout Krušným horám způsobilo v konsolidovaném bloku Slavkovského lesa vznik disjunktivních poruch. Při uvolnění horizontálního tlaku došlo k cyklickému výstupu žul, z nichž starší, patřící k "horské skupině", nesou stopy tlakového postižení doznívající krušnohorské fáze vrásnění. Výstup žul propojil geologickou stavbu Krušných hor a Slavkovského lesa. Žuly pak představují zásadní fenomén nejen geologické stavby, ale i geochemického ovlivnění až po vznik ložisek nerostných surovin. Proto jim je od minulého století věnována geology prvořadá pozornost.

Magmatické projevy ve Slavkovském lese mají dlouhou sukcesní řadu pokrývající tři geologické epochy:

Asyntský magmatismus (proterozický - starohorní): spility a jejich tufy (dnes amfibolity), syntektonické ortoruly a žuloruly (horniny žulového složení tektonicky stlačené - dynamicky metamorfované), aplity, projevy migmatitizace (vznik poloh žulového složení a textury v metamorfovaných horninách - rulách). Migmatitizace mohla být různé geneze, intruzivní porfyryty.

Magmatismus nejistého stáří (pozdně asyntský, paleozoický ?): peridotity a pyroxenity (hadce), gabra a gabrodiority.

Hercynský (variský) magmatismus: horské žuly, intermediární žuly, žulové porfyry, krušnohorské žuly.

Neoidní (terciární - třetihorní) magmatismus: bazanity, nefelinity, čediče.

Přehled magmatismu ve Slavkovském lese demonstruje řadu epoch nejen co do stáří, ale i chemismu vystupujících spoust. Cykly začínají bazickou etapou, velmi výraznou, prostorově spojenou s hlubinným litoměřickým zlomem. Následuje nepřilíš významná etapa kyselého mag-

matismu, aby byla pravděpodobně na přelomu geologických epoch vystřídána významnou etapou výstupu bazik a ultrabazik. Zvláště perperidotity a hadce jsou významné nejen z pohledu Českého masívu, ale celé geologické Mesoieropy.

Ještě významnější, alespoň z hlediska vzniku ložisek rud je ve Slavkovském lese variská etapa kyselého až velmi kyselého magmatismu žulového.

Terciární vulkanismus uzavírá projev magmatismu regionu, přestože blízko za hranicemi této geologické jednotky sopečná činnost přetrvávala až do čtvrtohor a sopku v činnosti mohl, teoreticky vzato, sledovat již Homo sapiens.

Zastavme se u nejvýznamnějších magmatitů Slavkovského lesa.

Velké hadcové těleso Vlčího hřbetu a Pluhova boru je protaženo ve směru SV - JZ od Mariánských Lázní po jihovýchodní okolí Nové Vsi. Jeho délka je větší než 7 km a šířka se pohybuje okolo 1 až 1,5 km. Těleso buduje šedý, zelenavě šedý hadec vzniklý z peridotitů a dunitů. V hadci můžeme nalézt drobné žilky azbestu.

V nedávné minulosti byl hadec těžen v lomech u Mnichova, Sítin, Mariánských Lázní. Pomineme-li etapu výroby drce-ného kameniva, sloužil pro galanterní výrobu. Byl soustružen, broušen i opracováván do předmětů k výzdobě interiérů, protože nesnáší nepříznivé klimatické vlivy.

Pravděpodobně nejvýznamnějšími magmatiti Slavkovského lesa jsou však žuly. Patří masívu karlovarskému a jeho samostatným tělesům vystupujícím na povrch v oblasti Slavkovského lesa, označovaným jako masív krudumský a masív Lesného a Lysiny.

Karlovarský masív buduje značnou část regionu a překračuje jeho hranice. Je elipticky protaženým tělesem směru SV - JZ. Celý masív s výjimkou obou menších

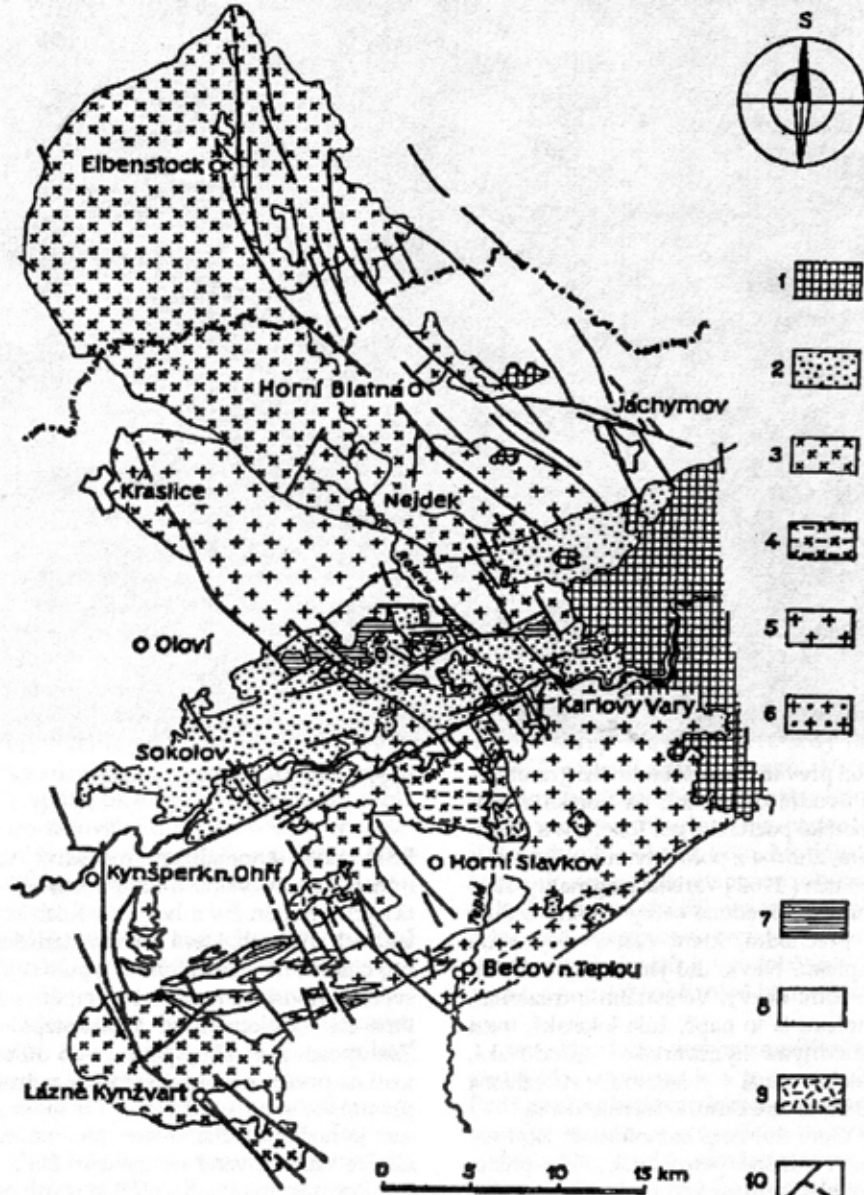
budují převážně starší biotitické granity.

Původní dělení žul na horské a krušnohorské pochází z per Jokélyho a Hochstetera, zhruba z poloviny minulého století. F. Fiala (1962) variské magmatity dělné na dva uvedené celky doplnil o žuly tzv. přechodní, které nesou rysy obou komplexů. Navíc dal jednotlivým faciím žul místní názvy. Ve starším intruzivním komplexu je to např. žula loketská, mezi přechodnými kynžvartsko - žandovská, kfelská, mezi mladšími nalezneme milířskou, čísteckou, krásenskou atd.

Dělení žul není samoučelné. Jsou navzájem odlišné petrologicky, ale především obsahem svých stopových prvků. Jejich studium nám umožnil rozvoj analytických metod, nastupující od šedesátých let. Nejmladší variety těchto hornin jsou velmi obohaceny o specifickou skupinu prvků: Li, Rb, Tl, Sn, Hf, Nb, Ta a další.

ČISTÁ - důl Jeroným (stav 1995)

Přítomnost anomálních množství tzv. mineralizátorů vedla k řadě postmagmatických přeměn žul a hornin v jejich kontaktních dvorech, která je charakteristická pro cínonosné oblasti tohoto typu v celém světě. V závislosti na teplotě přeměn je dělíme na vysokoteplotní a nízkoteplotní. Zástupcem první skupiny je co do důležitosti na prvním místě greisenisace, v druhé pravděpodobně kaolinisace. Při greisenisaci je hornina ochuzována především o alkálie nahrazované křemenem. Na a K jsou transportovány do nižších poloh masívu a za určitých podmínek mohou vytvořit jinou geochemickou anomálii s vysokým obsahem těchto prvků až po stav, kdy hornina prakticky neobsahuje jiné minerály než živce. Nalézáme ji např. v lomu

SCHEMATICKÁ GEOLOGICKÁ MAPA KARLOVARSKÉHO ŽULOVÉHO PLUTONU (podle geologické mapy 1 : 200 000, list Karlovy Vary, 1693 upravil Z. Mísař in Z. Mísař et al., 1983)

1 - terciární vulkanity, 2 - terciární sedimenty, 3 - autometamorfované žuly, 4 - dvoslídny granit, 5 - biotitický granit, 6 - biotitický granit v okrajové faci, 7 - kaolinizovaná žula, 8 - krystalické břidlice v plášti plutonu, 9 - biotitické žulové porfýry a porfýrické žuly, 10 - zlomy

na Vysokém Kameni u Krásna. Je označována názvem feldspatit.

Rozšířeným zástupcem nízkoteplotních přeměn je kaolinisace. Méně stabilní živce jsou přeměněny v jílový minerál kaolin.

Krušnohorské žuly (mladší intruzivní komplex) vychází ve Slavkovském lese na den v masívech Krudum a Lesného a Lysiny. Krudum je v severní části území, má trojúhelníkový tvar se základnou mezi Čistou a Krásnem. Jeho plocha je zhruba 50 km². Jeho vnitřní stavba je velmi složitá. Chceme-li se dopustit určitého schématismu, jsou nejstarší facie uprostřed tělesa, nejmladší při jeho okraji a zde také nalézáme soustředěná greisenová ložiska cínu.

Masív Lesného a Lysiny je menší než Krudum, jeho omezení je zčásti tektonické. Menším pněm v jižní části pohorí je i Steinbruchsvald u Pramenů.

Nerostné suroviny

Ložiska rud

Krušné hory se Slavkovským lesem tvoří jednu z nejbohatších evropských metalogenetických jednotek. Je z hlediska geneze charakterizována jako polycyklická. Je součástí stejné formace variscid jako Bretoňsko a Cornwall, charakterizované především výskytem rud cínu a wolframu.

Podle řady kritérií můžeme ložiska Slavkovského lesa řadit do tří epoch (Tabulka č. 1).

Prevariská etapa

Zásadní odlišnost Slavkovského lesa v prevariské mineralizační etapě nalézáme ve spojení s ultrabazickými horninami. Paragenese je zřetelně ovlivněna hlubinnou tektonikou, zasahující pravděpodobně až do zemského pláště, tedy hloubek okolo 30 km a větších. V hadcích jsou řádově nahromaděny milióny tun niklu a chromu doprovázené kobaltem. Poměr zastoupení je relativně stálý, zhruba Ni : Co = 21 : 1. V hadcích jsou i shluky magnetitu (FeO, Fe₂O₃), hojně především v okolí Sítin.

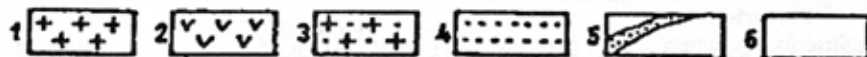
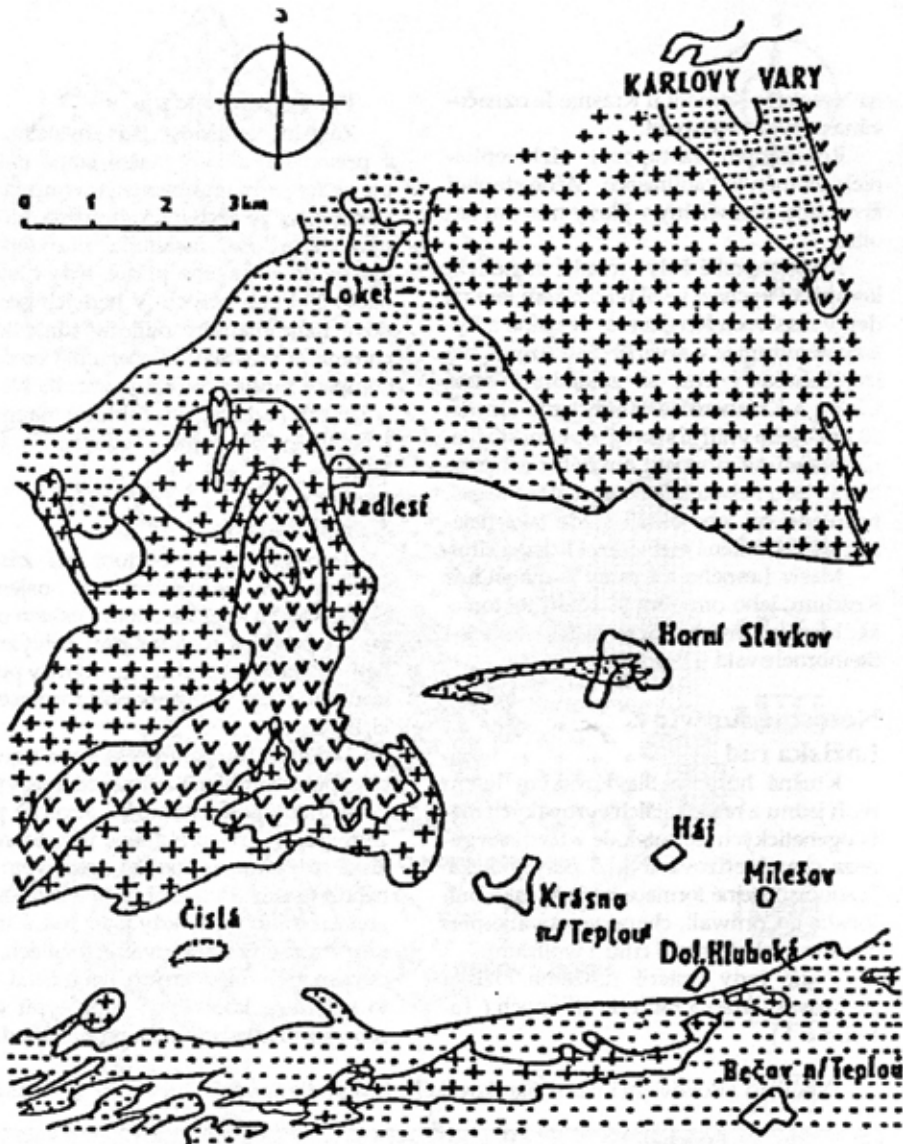
Variská etapa

Toto geologické období má zásadní význam pro akumulaci rud nejen ve Slavkovském lese, ale celém Českém masívu. Ve zdejším regionu jsou nejvýznamnějšími akumulace cínu, druhými v pořadí jsou pak rudy "pětiprvkové" formace Ag, U, Bi, Co, Ni.

Ložiska cínu jsou prostorově i geneticky spojena s oběma žulovými masívy. Co do kvantity je významnější severně položený masív Krudum, méně významná ložiska nalézáme ve spojení s masívem Lesného a Lysiny. Primární cínová ložiska jsou greisenového typu, kdy jsou rudní minerály vtroušeny v alterovaných žulách, především greisenisovaných, nebo žilná. Často nalézáme kombinaci obou typů vedle sebe, jak vznikala vázána na jediný zdroj.

Tabulka 1 - Rozdělení ložisek Slavkovského lesa podle epoch

Epocha Hlavní typ výskytu	Rudy
Prevariská Stratiformní tělesa	Fe, Ni, Co, Cr
Variská Žíly a greis. tělesa	Fe, W, Sn, Li, F, As, Zn, Cu, Pb, U, Ag, Bi
Postvariská Žíly a sejpy	Sn, Fe

SCHEMATICKÁ GEOLOGICKÁ MAPA SEVEROVÝCHODNÍ ČÁSTI SLAVKOVSKÉHO LESA
(podle Flaly [1691] a Jarchovského, Štemproka [1979] upravil Holubec, Novák, Suček [1994])

1 - lithná albitická žula typu Čistá, 2 - drobnozrná žula typu Třídomí, 3 - dvojsídná žula typu Milíře,
4 - horská žula typu Loket, 5 - aplity a aplitické žuly, 6 - krystalinikum

Nejvýznamnějšími jsou ložiska v okolí Krásna a to jak greisenová tak žilná.

Ve spojení s krudumským masívem nalézáme další ložiska při periférii revíru - na Hánské elevaci (skryté ložisko), Borovém vrchu. Při jižním okraji masívu je to ložisko Jeroným u Čisté.

Mezi masívem Krudum a Lesného a Lysiny jsou dva drobné žulové pně a s nimi spojená ložiska cínu a wolframu - na Sklenném vrchu u Čisté a Steinbruchswald u Pramenů. Zvláště u Pramenů je typicky vyvinuto greisenové ložisko, které v minulosti vzbudilo naději těžařů natolik, že bylo nazýváno "Nový Huber". Odtud je popisována "tigererz" - greisen se shluky kasiteritu.

Drobná kutiska primárních rud jsou známa od Kladské, mezi Kladskou a Lazy, na Králově Kameni.

Historicky významná jsou sekundární, rozsypová ložiska cínu. Zvětráváním primárních akumulací rud se kasiterit uvolňoval z původní žiloviny nebo alterované žuly a soustřeďoval se v náplavech potoků. Jsou-li rýžoviště v severní části Slavkovského lesa vázána na relativně hluboce zaříznutá, úzká údolí potoků, v jižní části pohoří pokrývají rozsáhlé plochy. Pravděpodobně nejrozsáhlejším, morfologicky výrazným rýžovištěm je prostor u Pramenů. Další jsou u Sítin, Kladské, Lazů a na dalších místech.

Ložiska pětiprvkové formace měla omezený význam počátkem novověku, kdy bylo stříbro dobýváno jako mincovní kov, ale skutečnou horečku zaznamenala počátkem padesátých let, kdy je dobýván uran. Při jeho těžbě neaktivní kovy většinou končí mezi hlušinou na rozsáhlých odvalech.

Rudy byly soustředěny na žilách především SZ směrů. Jejich mocnost nepřesahovala 1 m a žily byly opouštěny při přechodu z rulového pláště do pod-

ložních žul. Největší ložiska známe z tzv. slavkovské rulové kry. Rudy preferují jako hostitelskou horninu parasérie a ve kře jsou tři mohutné pruhy rul, v nichž byla založena řada dolů. Hloubka otvůrek dosáhla až 400 m. Opuštěním revíru bývalými Jáchymovskými doly a jejich zatopením zhruba po úroveň štol Kašpara Pluha vznikly značné problémy rudným dolům, pracujícím pod hladinou těchto vod.

Ložiska nerud a kamene

Historicky nejvýznamnějšími jsou pravděpodobně dnes opuštěná ložiska hadce mezi Sítinami a Mnichovem. V řadě rozsáhlých lomů na úbočí hřbetu Vlček byl těžen blokový kámen pro stavby, ušlechtilou kamenickou a galanterní výrobu. Kámen byl opracováván řezáním na desky používané k výzdobě interiérů, na př. pramenní jímky Křížového pramene v Mariánských Lázních, soustružen a leštěn. Exkluzivní ukázkou této práce je křtitelnice mnichovského kostela.

Hadec byl těžen i pro výrobu drceného kameniva, např. v lomu nad vodárnou v Mariánských Lázních.

Hadec je specifickým kamenem známým svou nehomogenitou, pestrou škálou barevných odstínů a kreseb. Kromě obsahu rudních komponent, jak bylo zmíněno výše, má vysoký obsah hořčíku, což ovlivňuje mimořádnou kvalitu minerálních vod spojených s tímto masívem. Kromě magnesia je lokálně zvýšen obsah fosforu. Mineralogicky zajímavý je výskyt azbestů. Podle analýz GEOMONTU s.r.o. jsou zdejší azbesty na rozdíl od čínských a kanadských, dříve dovážených do republiky k výrobě žáruvzdorného zboží, nerakovinotvorné.

V současné době nejvýznamnějším ložiskem nerudných surovin Slavkovského lesa jsou živce těžené u Krásna. Ložisko je geneticky spojováno s postmagmatickými

procesy autometamorfózy žul. Při látkové výměně mezi elevacemi a hlubšími částmi masívu se zde soustředilo velké množství živců, které nahradily především křemen až po mez, kdy je hornina složena pouze z draselných a sodných živců. Byl pro ni zaveden krásný český název feldspatit.

Ložisko živců na Vysokém Kameni je otevřeno etážovým lomem. Značná část zásob ve správě ÚÚG leží pod těžební bází současné otvírky.

Ve Vítkově je těžena žula k výrobě drceného kameniva.

V šedesátých letech byl prováděn povrchový a báňský průzkum fluoritů v Novině. Na jedné ze severozápadních struktur, na povrchu ve Slavkovském lese vyznačených úlomky křemene a ametystového a hematitového křemene, bylo nalezeno fluoritové zrudnění. Struktura byla na povrchu ověřena rýhami a později zaražena štola, která našla mohutné drcené pásmo s křemenem barytovou a fluoritovou výplní.

Čistá - důl Jeroným, suché zdi (16. st.) - stav 1995

Jinou indicií nerudné suroviny jsou andaluzity v okolí Lazů. Surovina je významná pro keramickou výrobu tím, že zlepšuje technické vlastnosti střepu, především jeho houževnatost. Andaluzity vznikly v kontaktní zóně žulového masívu jeho termickým působením na hliníkem bohaté sedimentární horniny.

Ve stejném prostoru jsou známy indicie wollastonitu, minerálu s podobným technickým použitím jako andaluzit.

Kaustobility

Na náhorních plošinách Slavkovského lesa vznikla rozsáhlá, někdy svou morfologií typická vrchoviště. Rašelina byla i v minulosti předmětem těžby všude tam, kde byla známa, stejně ve Slavkovském lese jako v Krušných horách nebo v dnešním Národním parku na Šumavě. Jen na málo místech však bylo těžbou postiženo tak typické vrchoviště kruhového půdorysu, jako u Krásna.

Drahé kameny

Ve Slavkovském lese se vyskytuje řada drahých kamenů. K nevýznamnějším patří:

- ametyst s nalezišti např. Kladská, Mnichov, vrch Krudum, Vítkov
- citrín (Horní Slavkov, Lázně Kynžvart)
- hematit (užívány na tzv. smuteční šperky - Dolský mlýn u Krásna, Smrkovec, Huberův peň)
- chalcedon (Mnichov, Krásno)
- opál (Mariánské Lázně - Ušovický potok, Lobzy)

DROBNÉ ZOOLOGICKÉ ZPRÁVY

V této rubrice jsou uveřejňovány krátké zprávy se zoologickou tematikou z území CHKO Slavkovský les. Rubrika je otevřena všem, vítány jsou veškeré zajímavé údaje (např. pozorování vzácných či ohrožených druhů, informace o konkrétních akcích zaměřených na ochranu živočichů, apod.).

Při tradičním jarním sčítání tetřivků na tokaništích, které se uskutečnilo dne 22. 4. 1995, zaznamenali tuzemští i zahraniční sčitatelé celkem sedm tokajících kohoutků na pěti ze třinácti kontrolovaných lokalit.

(V. Procházka)

O účast na mapování výskytu obojživelníků v roce 1995 byl ze strany základních škol překvapivě malý zájem. Výjimkou je pouze základní škola v Lokti, jejíž žáci se jako jediní do mapování zapojili. Za spolupráci děkujeme paní učitelce J. Fialové a za zjištěné údaje mladým mapovatelům J. Weissové, R. Vicanové a M. Vokounovi.

(RNDr. J. Bytel)

- růženín (Krudum, L. Kynžvart, Teplička, Krásno)
- topaz (Kladská, Krsno)
- jaspis (severozápadní struktury severní části Slavkovského lesa).

Nejhojněji jsou zastoupeny ametysty, hematitové křemeny a jaspisy.

Ve Slavkovském lese byly tradičně vyráběny ozdobné předměty z hadců. Svou ojedinělostí dotvářely genia loci.

(Konec I. části. Pokračování příště.)

KOLIHA
VELKÁ

Dne 13. května 1995 jsem kontroloval známá hnízdiště výra velkého v jižní části CHKO. Obsazeno bylo jediné hnízdo v přírodní rezervaci Údolí Teplé (mapovací čtverec 5942), kde jsem pozoroval 2 mláděta v prachovém peří. (U hnízda byly jako potravní zásoba zbytky uloveného káněte.) Znamky svědčící o hnízdění jsem nenalezl na tradičních hnízdištích v údolí Jilmového potoka (mapovací čtverec 6042), Dolského potoka (mapovací čtverec 5942) a na druhém hnízdišti v přírodní rezervaci Údolí Teplé, kde jsem však zahlédl odlétajícího dospělého výra a objevil výřívky.

(ing. J. Horáček)

Po dlouhé době byla opět na území CHKO Slavkovský les pozorována koliha velká, a to hejtno o 4 kusech. K ojedinělému setkání s těmito pozoruhodnými ptáky (kriticky ohrožený druh, který v počtu několika párů v České republice i hnízdí) došlo 22. 8. 1995 na louce severně od obce Brť (okres Karlovy Vary, mapovací čtverec 5943). S největší pravděpodobností se jednalo o ptáky zastížené během tahu. Po vyplašení kolihy přelétly na čerstvě zorané a zvláčené pole, kde začaly hledat potravu.

(RNDr. V. Bytelová, RNDr. J. Bytel)

Hnízdo sršňů obecných komplikovalo v srpnu 1995 provádění konzervačních prací v dutině památné lípy ve Výškovicích. Podle pracovníků plzeňské firmy Eden, specializované na ošetřování starých stromů, sledovali sršni kvalitu jejich práce v některých okamžicích z bezprostřední blízkosti. Ani během náteru kolem hnízda však zvěda-

vost sršňů nepřerostla v agresivitu (což je v souladu s literárně udávanou neúčinností tohoto druhu). Usídlení sršňů v dutině lípy nepřímou potvrzuje účinnost zastřešení z roku 1994, protože podle dostupných informací sršni vyhledávají pro svá hnízda suché prostředí.

(ing. Z. Kovářik, RNDr. J. Bytel)

Přestože údaje o pozorování čápů černých (jednotlivých kusů i párů) v roce 1995 byly poměrně časté, všechna známá hnízda ve Slavkovském lese zůstala neobsazena. Nebylo tedy možno uskutečnit označení některé čápi rodiny vysílačkami a sledovat průběh tahu do afrických zimovišť (podle některých názorů černí čápi ze západní části naší republiky směřují tzv. jihozápadní cestou přes Gibraltar do oblastí severně a severovýchodně od Guinejského zálivu). "Africká odyssea", jak byla nazvána unikátní akce pořádaná Českým rozhlasem a Ornitologickou nadací Waltera Černého, proběhla tedy bez účasti "našich" čápů.

(RNDr. J. Bytel)

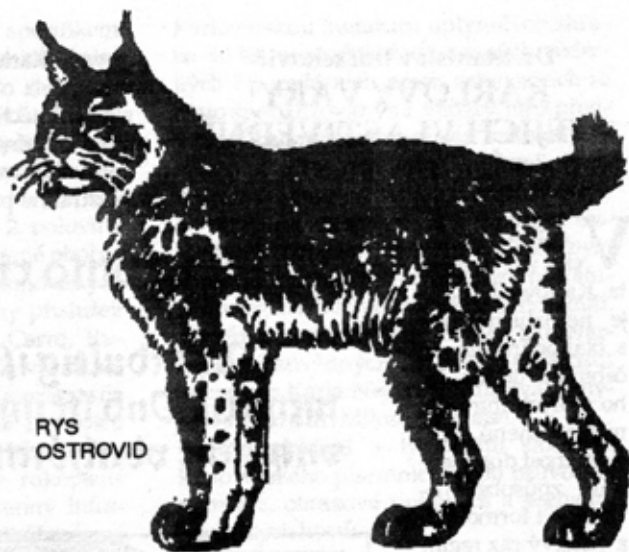
KORMORÁN
VELKÝ

Doposud nejvyšší uváděnou nadmořskou výšku hnízdiště labutě velké ve Chvalšovicích v okrese Strakonice - 570 m n. m. (Hudec a kol.: Ptáci - Aves, Fauna ČR a SR, svazek 27. - Academia, Praha, 1994, s. 388) - překonávají hned tři hnízdní lokality z roku 1995 na území CHKO Slavkovský les. Jedná se o vodní nádrž Podhora, okres Cheb (590 m n. m., mapovací čtverec 6042), Pastevní (Luční) rybník u Lázní Kynžvart, okres Cheb (605 m n. m., mapovací čtverec 6041) a zejména návesní rybník s úředním názvem "Za hospodou" v Nové Vsi, okres Sokolov (743 m n. m., mapovací čtverec 5942).
(RNDr. J. Bytel)

Mezi parazity ropuchy obecné patří i některé druhy bzučivky, dvoukřídleho hmyzu, jehož larvy se vyvíjejí v nosní dutině hostitele (vidět je lze pouhým okem při pohledu do nosní dírký napadené žáby), a jsou příčinou jeho pozdějšího uhynutí. V některých oblastech způsobují bzučivky značné snížení početnosti ropuch. Dalším z údajů o výskytu tohoto parazita na území CHKO Slavkovský les je pozorování napadené samice ropuchy obecné u přelivu rybníka jižně od Brti (okres Karlovy Vary, mapovací čtverec 5943) z 5. 9. 1995.
(Ing. K. Suchánek, RNDr. J. Bytel)

Informaci o rysovi ostrovidovi poskytl Správě CHKO p. Karel Brtník, pracovník lesního závodu Kladská. Společně s dalším lovcem dne 13. října 1995 několik minut nerušeně pozorovali rysa v lesním komplexu mezi Kladskou a Prameny (mapovací čtverec 5942). Po necelých třech

stovkách let, které uplynuly od zastřelení posledního rysa na Toužimsku (r. 1708), se tedy opět objevil první z "velkých" dravců.

(RNDr. J. Bytel)

Stále se množí údaje o pozorování kormorána velkého. Dva letící jedince nad Křížovým rybníkem u Brti (okres Karlovy Vary, mapovací čtverec 5943) zaznamenali 12. 5. 1995 členové zoologické sekce, opakovaný výskyt jednotlivých ptáků ze soustavy rybníka Regent (okres Tachov, mapovací čtverec 6042) v těsné blízkosti hranice CHKO hlásil v září 1995 spolupracovník Správy CHKO p. Vladislav Čep. Dosud největší skupinu kormoránů v oblasti Slavkovského lesa, hejno o 19 kusů, pozoroval RNDr. J. Bytel 14. 10. 1995 na ostrově Betlémského rybníka u Teplé (okres Karlovy Vary, mapovací čtverec 6043). Na stejném místě zastihli jednoho kormorána dne 24. 10. 1995 P. Nový a RNDr. J. Bytel.

(RNDr. J. Bytel)

Dr. Stanislav Burachovič
KARLOVY VARY
A JEJICH VLASTIVĚDNÉ
PÍSEMNICTVÍ

Vznik a historický vývoj města Karlových Varů je nerozlučně spjat s blahodárnými léčebnými účinky jeho teplých minerálních pramenů. Tato skutečnost dominantním způsobem ovlivnila i formování a celkový ráz regionálního písemnictví.

Převážná většina literárních prací o Karlových Varech z období 15. - 17. století má ryze balneologický charakter. Na základě jejich obsahové analýzy lze dobře vysledovat kvalitativní proměny karlovarského léčebného procesu i rozvoj lékařské vědy. Nejvýznamnějšími autory, kteří v uvedeném časovém úseku psali o Karlových Varech, byli Wenceslaus Payer (1522), Fabian Sommer (1571) a Johann Stephan Strobelberger (1622). První nelékařská díla vě-

novaná Karlových Varům se rostoucí měrou začala objevovat až v 1. polovině 18. století. Z těchto publikací, které byly projevem rapidně stoupající návštěvnosti lázeňského města, se postupně vyvinuly všestranné průvodce, jež jsou vedle spisů

Salomo xix. Cap.

**Wer gebuleig ist / ist ein kluger
mensch/ Vnd ist jm ehrlieh / das er
vntugent oberhören kan.**

IOANN. CREGELIVS.

**Vixit Olympiadi confinia tempora quinta
Bruschiuss effigies dum sibi talis erat,
Promeruit iuuenis Lauri gestare coronam,
Dij quantus senij mole grauatus, erit**

balneologických literárním specifikem karlovarského písemnictví. Osmnácté století přineslo Karlovým Varům řadu základních prací přírodovědeckých. Ve stejném období se město stalo předmětem literárního zájmu četných itinerářů a cestopisů. Metodika lázeňství Karlových Varů a jejich písemnictví byly ve 2. polovině 18. a v 1. půli 19. století významně obohaceny působením místních renomovaných lékařů, z nichž největší zásluhy přísluší Davidu Becherovi, Jeanu de Carro, Rudolfu Manniovi a Eduardu Hlawaczkovi. Průkopníkem pramenné historiografie Karlových Varů se v 1. třetině 19. století stal August Leopold Stöhr. Jeho kniha "Kaiser Karlsbad" a rozsáhlé rukopisné kronikářské záznamy tvoří cenný informační zdroj. Samotné kronikářství má v Karlových Varech velmi starou a bohatou tradici.

Systematický vlastivědný výzkum a následná publikační činnost se na Karlovarsku začaly prosazovat od poloviny 19. století. Řadu podnětných tvůrčích impulsů přineslo založení Komise pro vlastivědu v Karlových Varech roku 1924, jejímž přičiněním bylo vydáno mnoho přínosných historicko-vlastivědných prací. Předními autory vlastivědného písemnictví Karlových Varů v období mezi světovými válkami byli dr. Karl Ludwig, Josef Hofmann, dr. Viktor Karell a dr. Anton Gnirs. Krátce před 2. světovou válkou bylo v Karlových Varech započato s vydáváním vlastivědné edice karlovarského okresu, jež měla zahrnovat 24 souborné práce, podávající na základě nejnovějších poznatků ucelený obraz regionu. Z plánovaného počtu vyšlo pouze 5 knih, další realizace edice byla přerušena válkou.

Po osvobození v roce 1945 byla vlastivědná badatelská a publikační činnost v Karlových Varech plodně obnovena a rozvíjena z podnětu Vlastivědné komise.

Karlovarskou literaturu uplynulých zhruba 40 let vyznačuje řada cenných vědeckých i populárních prací, zabývajících se často specializovanými tématy, jímž předváleční badatelé věnovali jen málo odborného zájmu (ekonomika lázeňství, urbanismus, významné osobnosti hudby v Karlových Varech, ohlas Karlových Varů v české literatuře aj.). Mnoho poznatků bylo vyzískáno a publikováno intenzivním studiem regionálních dějin dělnického hnutí. Z významných poválečných karlovarských vlastivědných badatelů a publicistů jmenujme Karla Nejdla, Vladislava Jáchymovského a dr. Miloslava Wajse.

Organickými a typickými složkami karlovarského písemnictví jsou průvodce, adresáře, obrazové publikace a seznamy lázeňských hostů.

Rozbor karlovarské historicko-vlastivědné literatury zřetelně ukazuje, jak se dobová ekonomická, politická, sociální a kulturní situace lázeňského města ve spojitosti se stupněm vědeckého poznání stává do značné míry určující komponentou povahy písemnictví.

Vlastivědné písemnictví Karlových Varů je nutno pro jeho šíři, bohatou tematickou různorodost a mnohdy dalekosáhlé historicko-spoločenské reflexe řadit k nepozoruhodnějším regionálním přínosům v kontextu české celonárodní literární kultury.

Ing. Zdeněk Němec

JAK DÁL V ODVODŇOVÁNÍ SLATIN?

Dosti hojně se ve Slavkovském lese v minulosti vyskytovaly slatiny (= rašelinné louky). V důsledku odvodňování však mnohé zanikly a na místě mnohých slatin se v současnosti nalézají lesní porosty nebo pole či pastviny. Ve vět-

šině případů po odvodnění vznikly kulturní půdy dosti extrémních vlastností. Autor tohoto krátkého článku zastává názor, že by další odvodňování slatin mělo nejen ustát, ale bylo by vhodné, kdyby se v tomto směru provedl "krok zpět". Chci zde upozornit na jednu velmi zajímavou lokalitu, která je již celou řadu let odvodňována, ale přesto si doposud uchovávala velmi zajímavý genofond rostlin slatinišť. Lokalita se nalézá zhruba 200 - 300 m jihozápadně od zaniklé osady Čistá. Leží na mírném svahu orientovaném k severu a na svém území hostí vrbu popelavou (*Salix cinerea* L.), vrbu ušatou (*Salix aurita* L.)

a vrbu plazivou (*Salix repens* L.), ale také vložyni bahenní (*Vaccinium uliginosum* L.) a celou řadu bylin, které jsou pro tato stanoviště typická. Lokalita by měla být chráněna předem proto, že se na ní nalézá menší populace vrby plazivé. Je dobře známo, že vrba plazivá patří mezi druhy dřevin, které jsou ve Slavkovském lese ohroženy vyhubením! Není možné předpokládat, že by tuto lokalitu v příštích desetiletích započali využívat zemědělci či lesníci. Jedná se o značně podmačený terén, který se ani v budoucnosti nepodaří zcela vysušit, a značná nadmořská výška bude pro zemědělce přece jen značně extrémní. Návrat lokality "do původního stavu" by neměl být nijak pracovně náročný. Stačilo by, aby se odvodňovací příkopy zasypaly na několika místech orníci! Lokalita leží na území okresu Sokolov. Bylo by proto velmi vhodné, kdyby se ochránci přírody z tohoto okresu v tomto směru angažovali. Je dobře známo, že okres Sokolov těch přírodních stanovišť má dosti málo. Na závěr je nutno dodat, že pokud by se uváděná lokalita ponechala v současném stavu, potom by na ní započala rostlinná sukcese směřující k lesu. Na stanovišti by se hojně začaly šířit břízy a smrky a vznikly by porosty, které by světlomilné dřeviny a byliny uvedeného slatiniště potlačily.

Myslím si, že tenhle kousek přírody, který je narušen lidskou činností, by si měl zasloužit pozornost, aby se zdejší genofond rostlin podařilo uchovat pro příští generace.

NPR KLDASKÉ RAŠELINY

Nová hrázka na starém odvodňovacím příkopu foto S. Schlossar

